

RUOKAA JA RAUHAA REILULLA KAUPPOLITIIKALLA

SISÄLTÖ

TURVATTOMUUTTA LISÄÄVÄ KAUPPA KURIIN

Köyhyyden vähentäminen tuo turvallisuutta	4-5
Huumeituotanto alas elinkeinoja kehittämällä	6
Yhteiset pelisäännöt aseventtiin	7
Palvelukauppassa huomio tasapuolisuuteen	8
Vesi inhimillisen turvattomuuden lähteenä	9
Terveys kaupallisten intressien edelle	10-11

MAATALOUS KÖYHYDEN VÄHENTÄMISEN MOOTTORIKSI

Maatalous – tie nälästä ja kurjuudesta	12-13
Teollisuusmaiden maatalouspolitiikka köyhdyttää	14-15
Uudistamisyrietykset edenneet nihkeästi	16
Laatuvaatimukset sulkevat EU-markkinat	17
Köyhille maille oikeus suojella tuotantoaan	18
Mosambikin cashew tarvitsee suojelua	19
Reilu kauppa vie tulot tuottajille asti	20
Perushyödykeriippuvuus rikottava	20
Paikalliset rakenteet rajoittavat maataloustuotantoa	22

JULKAISIJA:

Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry

RAPORTTISARJA NRO: 90

ISSN: 1236-4797

ISBN: 978-952-200-074-3 (NID.)

ISBN: 978-952-200-075-0 (PDF)

KIRJOITTAJAT:

Tytti Nahi, Esa Salminen (sivu 19)

TOIMITUS:

Pasi Nokelainen

GRAAFINEN SUUNNITTELU:

Suvi Savolainen

PAINO:

Art-Print

JULKAISTU:

Huhtikuussa 2008

Julkaisusarjan joulukuussa 2007 ilmestynyt ensimmäinen osa käsitteli investointeja ja ilmastomuutosta. Kolmas osa paneutuu ajankohtaisiin kauppaneuvotteluihin. Toivomme julkaisujen herättävän keskustelua kaupan ja kehityksen keskinäisriippuvuudesta. Suurkiitos kaikille luonnosta kommentoineille järjestöille ja Kepan kehityspoliittisille työntekijöille.

Kepan toimintaa tuetaan ulkoministeriön kehitysyhteistyövaroista.

MIKSI PYRKISIMME VÄHENTÄMÄÄN KÖYHYTTÄ?

Toisten ihmisten kurjuuden lievittäminen on paitsi oikeudenmukaista myös järkevää, koska **köyhyys tulee kalliiksi**. Se ruokkii ympäristöongelmia, epidemioita, huumekauppaa ja terrorismia.

Omien etujemme mukaista olisi, että köyhien maiden sadoilla miljoonilla asukkailla olisi varaa ostaa tuotteitamme. **Vapaakauppaan ei kuitenkaan saa pakottaa**: molemmat osapuolet voivat hyötyä siitä, mutta ei aina eikä automaattisesti.

Suomen asema niin EU:ssa kuin muillakin kansainvälisillä foorumeilla riippuu sitoutumisestamme yhteisiin tavoitteisiin köyhyyden vähentämiseksi.

MITÄ SE VAATII?

Köyhyyden poistaminen vaatii kehitysyhteistyötä. **Pelkkä apu ei kuitenkaan riitä**, koska muutkin politiikkamme vaikuttavat kehitysmaihien. Kurjuuden poistaminen vaatii myös reilua kauppa-, maatalous-, ympäristö-, maahanmuutto- ja turvallisuuspolitiikkaa.

HENRIK KASTENSKOV / KEPA

KANNEN KUVA: HENRIK KASTENSKOV / KEPA

RUOKAA JA RAUHAA REILULLA KAUPPAPOLITIIKALLA

Maatalouskaupan sääntöjen muokkaaminen on tehokkaimpia keinoja köyhyyden vähentämiseksi. Neljä viidestä aliravitusta ihmisestä on pienviljelijä, maaton työläinen maaseudulla tai kalastaja.

Maataloustuotannon kasvu panisi vauhtia myös muuhun elinkeinoelämään tuomalla pääomaa, raaka-aineita ja markkinoita käsittöille, teollisuustuotteille ja palveluille kehitysmaissa.

Maailman kauppajärjestön WTO:n periaatteiden mukaan köyhiä maita voidaan suosia kauppapolitiikassa, mutta todellisuus on toistaiseksi

toisenlainen. Teollisuus- ja palvelukauppaa, joissa varakkaat maat ovat kilpailukykyisimpiä, on vapautettu ripeästi, mutta maatalouskauppaa ei. Lopputuloksena köyhimmät maat joutuvat maksamaan maatalousvaltaisesta viennistään keskimäärin kolmanneksen korkeampia tulleja kuin teollisuusmaat omasta viennistään.

Köyhyyden vähentäminen lisää yhteiskunnallista vakautta ja globaalia turvallisuutta. Kauppasäännöt vaikuttavat turvallisuuteen myös suoraan: kauppaa käydään aseilla, huumeilla, vedellä, lääkkeillä ja peruspalveluilla.

SUOMEN HALLITUKSEN TULEE

- ▶ tukea erityisesti köyhimpien kehitysmaiden oikeutta suojata ja tukea maataloustuotantoaan.
- ▶ suunnata maataloustuet erityisesti perhevilmille ja ekologisesti kestävään tuotantoon. Suurempi osa tuista tulee irrottaa tuotantomääristä ja vientituista tulee luopua.
- ▶ puoltaa tekijänoikeusjärjestelmän uudistamista lääkkeiden ja teknologian liikkuvuuden parantamiseksi sekä kehitysmaiden luonnonvarojen ja perinteisen tiedon suojelemiseksi.
- ▶ pidättäytyä kaikissa kauppaneuvotteluissa neuvottelemasta peruspalvelujen kaupallistamisesta.

TURVATTOMUUTTA LISÄÄVÄ KAUPPA KURIIN

KAUPPA JA KAUPPASÄÄNNÖT VAIKUTTAVAT TURVALLISUUTTEEMME. ESIMERKIKSI KEHITYSMAIDEN PIEN-VILJELIJÖIDEN TALOUDELLINEN AHDINKO VAIKUTTAA HUUMEKAUPPAAN SUOMESSA. LAITON ASEKAUPPA ON ISO BISNES – JA TURVATTOMUUDEN LÄHDE.

PERUSPALVELUT KUTEN PUHDAS VESI JA LÄÄKKEET OVAT YKSILÖN TURVALLISUUDEN PERUSTA. KAUPPA-POLITIikka VAIKUTTAA NIIDEN SAATAVUUTEEN.

Huumekaupan maailmanlaajuisen ketju alkaa kehitysmaiden maaseudulta ja päättyy länsimaiden kaduille. Voitot kerää järjestäytynyt rikollisuus.

VAARANA VESIKONFLIKIT

Hätä veden saatavuudesta on monen konfliktin taustalla. Tiukimmilla ollaan Aasiassa, missä 60 prosenttia maailman väestöstä elää 36 prosentilla maailman vedestä.¹

Akuutista vesipulasta kärsivät esimerkiksi palestiinalaiset. Keskiverto Länsirannan israelilaisiirtokuntalainen käyttää yhdeksän kertaa enemmän vettä kuin palestiinalainen.²

Toinen alue, jossa vesi kiristää ihmisryhmien välejä, on Mekong-joen ympäristö. Kiina suunnittelee joen yläjuoksulle kolmea uutta patoa, mikä aiheuttaa huolta joen alajuoksulla Vietnamin, Laosissa, Kambodzhassa ja Thaimaassa, missä joki tuo elannon yli 60 miljoonalle riisin viljelijälle, kalastajalle ja muulle ihmiselle.³

TUHOISA LIITTO

Yhdysvallat rahoitti huumeiden vastaista toimintaa Afganistanissa yli 770 miljoonalla dollarilla vuonna 2005.

"Suurin osa rahasta palaa takaisin amerikkalaisten aseita valmistavien yritysten taskuihin. Huumeiden vastainen sota on niin hyvä bisnes, että sen lopettaminen voisi olla kohtalokasta", ironisoi Pierre-Arnaud Chouvy Ranskan tieteellisestä tutkimuslaitoksesta CNRS:stä Kumppani-lehden (9/2005) haastattelussa.

► **ASEELLISEN PUOLUSTUKSEN** tulisi olla vain pieni osa turvallisuuspolitiikkaamme. Turvallisuuden rakentaminen vaatii äärimmäisen köyhyyden ja globaalin eriarvoisuuden vähentämistä. Suomalaisten mielestä maailman ongelmista pahimpia ovat köyhyys ja ilmaston lämpeneminen⁵. Taakse jäävät esimerkiksi Irakin sota, Iranin ydinasekiista ja Lähi-idän konflikti.

Kehitysmaiden köyhyys vaikuttaa suomalaisten turvallisuuteen monella tavalla. Tässä julkaisussa käsittelemme muun muassa huumekauppaa ja epidemia-uhkia, joiden taustalla on köyhyys. Köyhyyden lievittäminen on vähentänyt myös terrorismin kannatusta.

KÖYHYDEN VÄHENTÄMINEN TORJUU TERRORISMIA

Terrorismia tutkinut ja aiheesta artikkelin Kepalle kirjoittanut dosentti Timo Kivimäki toteaa, että terrorismi tarvitsee köyhiä diktatuureja kasvupohjaiseen. Terrorististen organisaatioiden kannatus on suurinta taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti syrjäytyneiden ihmisryhmien keskuudessa. Terroristit tulevatkin usein diktaattoreista, joista väkivallattomat poliittiset vaikuttamiskanavat puuttuvat.

Myös kansainvälisellä demokratialla on merkitystä: esimerkiksi ilman YK-mandaattia aloitettu sota Irakissa

Toimet globaalin eriarvoisuuden ja demokratiavajeen vähentämiseksi ovat osa suomalaista turvallisuuspolitiikkaa.

Kansainvälinen terrorismi aiheuttaa vuosittain 700 ihmisen kuoleman. Näлкä tappaa joka vuosi 10 000 kertaa enemmän ihmisiä.⁴

ja maahanmuuttajayhteisöjen syrjäytyminen länsimaissa näyttäivät ruokkivan terrorismin kannatusta.

Yksi tehokkaista keinoista terrorismin torjumiseen onkin taloudellisen ahdingon lievittäminen. Näin on tehty esimerkiksi Indonesiassa. Lännen näkyvä tuki tsunamin runtelemien alueiden muslimeille lähes puolitti vajaan vuoden Osaman bin Ladenin kannatuksen saarivaltion 200 miljoonan muslimin keskuudessa⁶

KEHITYS PIDETTÄVÄ TAVOITTEENA

Kehityspolitiikka rakentaa turvallisuutta parhaiten silloin, kun se keskittyy vähentämään köyhyyttä. Teemme itsellemme karhunpalveluksen, jos harhaidumme ajamaan turvallisuus-, vienti- tai ilmastotavoitteitamme kehityspolitiikalla niin, että tukemme köyhyyden vähentämiseen heikkenee.

Jos käytämme kehityspolitiikkaa itsekkäiden intressien ajamiseen, syylistymme juuri sellaiseen ihmisten eriarvoistamiseen, joka motivoi esimerkiksi terrorismia.

Turvallisuuteen voidaan vaikuttaa oikealla kauppalpolitiikalla. Politiikka nousee esiin erityisesti huumeiden, aseiden, lääkkeiden, peruspalveluiden ja veden kaupassa. Seuraavilla aukeamilla ehdotamme, miten Suomi voisi vaikuttaa näihin kauppavirtoihin. ◀

¹ UN World Water Development Report (2003) Water for people, water for life ² UNDP (2006) Human Development Report; Isaac (1999) The Palestinian Water Crisis ³ International Rivers, campaign on the Mekong river, www.internationalrivers.org ⁴ Kepa (2007) Köyhyys kalvaa turvallisuuttamme ⁵ Helsingin Sanomat 29.12.2007 ⁶ Timo Kivimäki (2006) Kehityspolitiikka torjuu terrorismia julkaisussa Köyhyys kalvaa turvallisuuttamme, Kepa

Aseet ja huumeet lisäävät yhteiskunnan turvattomuutta. Huumeet ovat mukana noin 30 konfliktissa, joista puolet sijaitsee Afrikassa.

Ainakin 95 prosenttia Afrikan konflikteissa yleisimmin käytetyistä aseista kuten Kalashnikov-rynnäkkökivääriestä tuodaan alueelle mantereen ulkopuolelta. Kuvassa somalialainen asemies Mogadishun keskustassa kesällä 2006.

LEHTIKUVA / AFP PHOTO FILES / STRINGER

HUUMETUOTANTO ALAS ELINKEINOJA KEHITTÄMÄLLÄ

► **HUUMEIDEN KASVATUS JATKUU**, koska miljoonilla köyhillä ihmisillä ei juuri ole vaihtoehtoisia elannon lähteitä. Tätä ei ole huumetyössä huomioitu riittävästi.

Esimerkiksi Afganistanissa on keskitytty unikkosatojen tuhoamiseen. Tämä on lisännyt pienviljelijöiden ahdinkoa, mutta vaikutukset huumekauppaan ovat olleet pieniä. Koska vaihtoehtoiset elinkeinot ovat vähissä, satojen tuhoaminen ei ole vähentänyt viljelyä, vaan viljelijöiden lukumäärä on lähes kaksinkertaistunut neljässä vuodessa.¹

"Eikö olisi viisaampaa kehittää ensin sitä osaa taloudesta, joka ei riipu oopiumista? Jos jokaisessa afgaaniperheessä olisi yksi palkkatyössä käyvä perheenjäsen, tilanne olisi varmasti toisenlainen", huomautti huumekaupan asiantuntija Pierre-Arnaud Chouvy Ranskan tieteellisestä tutkimuslaitoksesta CNRS:stä Kumppani-lehden (9/2005) haastattelussa.

KAUPPA JA APU VAIKUTTAVAT

Huumekasveista saa kovan hinnan. Perussa kokapensaiden lehdistä tienaa 5–10 kertaa enemmän kuin kahvilla, ja Afganistanissa unikosta saa huonoinakin vuosina kaksitoista kertaa enemmän tuloja kuin vehnästä.²

Hintaeroista huolimatta kauppasäännöillä ja kehitysyhteistyöllä on vaikutusta. Kun EU esimerkiksi vuonna 2000 salli suklaassa muidenkin kuin kaakaorasvan käyttämisen, kaakaon kysyntä laski.³ Tämä lisäsi painetta hampun viljelyyn kaakaon tuotantoalueilla Norsunluurannikolla, Ghanassa ja Nigeriassa.

Huumekasvien viljelyä on pystytty vähentämään edistämällä vaihtoehtoisia viljelykasveja muun muassa YK:n kehitysohjelmilla, joita Suomikin on tukenut. Perussa joukko viljelijöitä on vaihtanut niiden vuoksi kokapensaansa kahviin, riisiin, kaakaon, hedelmäpuihin ja muihin laillisiin viljelykasveihin. Thaimaassa unikonviljely taas saatiin lähes loppumaan parisenkymmentä vuotta sitten. Laosissa unikkopellot ovat supistuneet neljäsosaan vuoden 1998 tasosta.

ELINEHTO KÖYHILLE VILJELIJÖILLE

Afganistanissa heroiinin raaka-aineesta eli unikosta saa-

tavat tulot elättävät yli 14 prosenttia väestöstä ja vastaavat jopa kolmasosaa virallisesta bruttokansantuotteesta.⁴

Gloobaalisti huumeviljelmät elättävät viitisen miljoonaa köyhää viljelijää ja maatyöläistä. Heroiini tuotetaan valtaosin Afganistanissa viljelystä unikosta, mutta viljelyä on myös Myanmarissa, Thaimaassa, Laosissa ja Afrikassa. Kokapensaita on Andeilla ja Afrikassa.⁵ Hampua, hasiksen ja marihuanan raaka-ainetta taas kasvatetaan esimerkiksi Marokossa ja Nepalissa.

Satojen tuhoaminen aiheuttaa ahdinkoa, eikä riitä lopettamaan huumeiden viljelyä, koska esimerkiksi Afganistanin, Myanmarin ja Andien vuorten maaperä ei sovellu hyvin muiden kasvien viljelyyn. Myanmarin itäosissa, jossa unikon viljely elättää noin neljännesmiljoonaa perhettä, viljelyn estäminen voisi esimerkiksi johtaa vakavaan nälänhätään: viljelijät ostavat ruokansa oopiumista saaduilla tuloilla.⁶ Afganistanissa puolestaan peltojen pakkotuhoaminen on kääntänyt tavallisia afgaaneja hallitusta ja sitä tukevia ulkomaisia joukkoja vastaan.

HUUMERAHAT PESTÄÄN VEROPARATIISEISSA

Huumekaupassa liikkuu satoja miljardeja dollareita vuodessa – enemmän kuin öljykaupassa ja lähes yhtä paljon kuin asekaupassa.

Huumekasveja viljeleviin maihin tuloista jää 5–10 prosenttia ja viljelijöille vielä pienempi osa tästä.⁷ Huumeiden jalostus tapahtuu köyhien maiden syrjäseuduilla, joiden paikallishallinto on heikko. Tällaisilla alueilla lahjonta on halpaa: Perussa poliiseille maksetaan vaitelosta vuoden palkka.²

Kansainvälinen huumekauppa on rikollisliigojen käsissä. Huumekartellien tulot ovat elintärkeitä myös useille valtiolle. Esimerkiksi Meksikossa huumeista saadaan neljä kertaa enemmän rahaa kuin maan tärkeimmästä laillisesta vientituotteesta eli öljystä. Huumerahojen alkuperä hävytetään taloudellisilla peiteoperaatioilla. Rahanpesua helpottavat veroparatiisit, jotka saavat ulkomaalaisyritysten varojen alkuperän, varain- siirrot ja omistajat. ◀

LISÄTIETOA: WWW.YAD.FI, WWW.ELAMANTAPALIITTO.FI

20 000 ADDIKTIA

Huumeiden käyttäjiä on maailmassa noin 200 miljoonaa eli lähes viisi prosenttia yli 15-vuotiaista. Suomeen huumeet levisivät 1960-luvulla ja kovien huumeiden säännöllisiä käyttäjiä arvioidaan nyt olevan noin 20 000.

Laittomien huumeikasvien viljely elättää noin viisi miljoonaa köyhää viljelijää ja maatyöläistä. Viljelyn vähentäminen vaatii vaihtoehtoisten elinkeinojen lisääntymistä.

ASEILLA VUOSIKYMMENTEN ELINKAARI

Etelä-Aasiassa, eteläisessä Afrikassa ja Keski-Amerikassa tapetaan edelleen aseilla, joita suurvallat myyvät alehintaan kylmän sodan liittolaisilleen.

CIA toimitti 1980-luvulla Afganistanin mujahideen-sisseille 6–9 miljardin dollarin arvosta sotatarvikkeita. Niillä taisteltiin neuvostomiehitystä vastaan ja käytiin Afganistanin sisällissotaa. Nykyään niitä löytyy Kashmirista, Sri Lankasta, Myanmarista, Tadžikistanista ja Algeriasta.

YHTEISET PELISÄÄNNÖT ASEVIENTIIN

► **YK:SSA ON ALOITETTU** työt kansainvälisen, oikeudellisesti sitovan asevientisopimuksen laatimiseksi.

Sotien, rikosten ja perheväkivallan välineinä käytetyt pienaseet tappavat tuhat ihmistä päivässä. Kun aseita on paljon, kärjistyvät konfliktit helposti aseelliseksi yhteentoiksi. Maailmassa on noin 639 miljoonaa pienasetta, ja joka vuosi tuotetaan kahdeksan miljoonaa lisää. Aseiden elinkaari on useita vuosikymmeniä.⁸

Yleensä aseet myydään ensin laillisesti maasta toiseen, mutta varkaudet ja omistajien rahapula vievät osan laittomille markkinoille.

Asekaupan volyyymi on lisääntynyt lähes 50 prosentilla niin sanotun terrorismin vastaisen sodan aikana.⁹ Yhdysvallat ja Iso-Britannia ovat kasvattaneet merkittävästi asevientään esimerkiksi Pakistaniin, Indonesiaan ja Filippiineille.

Aseteollisuutta hallitsevat suuret yhtiöt, mutta aseiden vientiin ja tuontiin tarvitaan viranomaisten lupa. Valtioilla on velvollisuus huolehtia siitä, ettei aseita käytetä rikolliseen toimintaan, ihmisoikeusloukkauksiin tai sotarikoksiin. Paitsi että valtiot valvovat asekauppaa, ne myös tukevat yrityksiä ja käyttävät suuria asekauppoja kansainvälisten suhteidensa rakentamiseen.

SUOMI TUENUT ASEVIENTISOPIMUSTA

EU:n aseviennin käytännösäännöt kieltävät viennin ihmisoikeuksia loukkaaville tahoille, sodan osapuolille tai alueille, joissa aseet vaarantaisivat vakauden tai kestävä kehityksen. Säännöt eivät kuitenkaan ole oikeudellisesti sitovia.

Yli 500 kansalaisjärjestön Control Arms –kampanja, jossa on mukana myös seitsemän suomalaisjärjestöä, suosittaa, että valtioita jo sitovat ihmisoikeusvelvoitteet kootaan kansainväliseen, oikeudellisesti sitovaan asevientisopimukseen

YK:n turvallisuusneuvoston pysyvät jäsenet ovat myös maailman suurimpia asekauppaita.

(Arms Trade Treaty, ATT). Sopimus poistaisi valvonnan porraanreikiä.

YK:n yleiskokouksessa joulukuussa 2006 oikeudellisesti sitovaa sopimusta puolsi 153 hallitusta. Vain Yhdysvallat vastusti sitä. Suomi on toiminut prosessissa aloitteellisesti edistäen asiaa EU:ssa ja järjestäen kansainvälisiä tapauksia. ◀

LISÄTIETOA: WWW.CONTROLARMS.COM, WWW.AMNESTY.FI, WWW.FHC.FI, WWW.IHMISOIKEUSLIITTO.FI, WWW.KATUNET.FI, WWW.KAAPELI.FI/~RAUHANL, WWW.RAUHANPUOLUSTAJAT.FI, WWW.SADANKOMITEA.ORG

1 UNODC (2003, 2007) Afghanistan opium poppy survey 2003 ja 2007 2 Huurometalouden lonkerot ja globaali kehitys-verkkosivusto: www.huuumaa.fi 3 LMC International (2006) The impact of directive 200/36EC, raportti Euroopan komissiolle 4 UNODC (2007) Afghanistan opium poppy survey 2007; Ulkopoliittika (2/2007) Oopiumi syylinen Afganistanin kriisiin 5 UNODC (2007) The world drug report 2007 6 Transnational Institute (2003) Drugs and conflict in Burma (Myanmar) 7 Heikki Hiilamo (2006) Köyhyyden vähentäminen on hyvää huumeopoliittikkaa julkaisussa Köyhyys kalvaa turvallisuuttamme 8 Amnesty ja Oxfam (2003) Shattered Lives - the case for tough international arms control; www.controlarms.org 9 SIPRI (2007) Yearbook

SUOMEN HALLITUKSEN TULEE

- ATT-kampanjan suomalaisjärjestöjen mukaan jatkaa tukeaan oikeudellisesti sitovan asevientisopimuksen ratifiointille.
- päihdetyötä tekevien suomalaisjärjestöjen mielestä korostaa vaihtoehtoisia elinkeinoja tukevien kauppa- ja rahoitussääntöjen tärkeyttä kansainvälisissä keskusteluissa huumekaupan vähentämisestä.

Nykymuotoiset palvelukauppaneuvottelut nakertavat inhimillistä turvallisuutta. Ne eivät huomioi esimerkiksi pienviljelijöiden tarvetta veteen tai pankkipalveluihin.

PALVELUKAUPPASSA HUOMIO TASAPUOLISUUTEEN

► **PERUSPALVELUT OVAT** tärkeä osa yksilöllistä turvallisuutta. Niiden tasapuolinen tarjoaminen on yksi hallituksen keskeisistä velvollisuuksista kansalaisiaan kohtaan. Palvelukauppaneuvotteluissa tasapuolisuus on kuitenkin unohtunut.

Kauppaneuvotteluissa käsitellään kaikkia palveluita terveydenhuollosta vakuutusten tarjontaan. Äärimmäisen köyhyyden vähentämisessä keskeisiä ovat terveys- ja koulutuspalvelut. Pienviljelijöille erityisen tärkeää on myös rahoitus- ja kuljetuspalvelujen saatavuus.

Neuvottelujen tavoite on, että kaikkia palvelutuottajia kohdeltaisiin yhdenvertaisesti antamatta kotimaisille tuottajille etulyöntiasemaa. Käytännössä neuvottelut siis rohkaisevat palvelujen yksityistämistä ja avaamista kansainväliselle kilpailulle.

TEOLLISUUSMAAT HYÖTYVÄT ENITEN

Palvelujen osuus taloudesta ja työllisyydestä on EU:ssa jo kaksi kolmasosaa, kehitysmaissakin yli puolet. Palvelukauppa kattaa viidenneksen kaikesta kansainvälisestä kaupasta ja kasvaa muuta kauppaa nopeammin.¹

Palvelujen kansainvälisestä kilpailusta hyötyvät pääasiassa teollisuusmaat. Suurimmat viejät ovat Yhdysvallat, suuret EU-maat ja Japani. Kymmenen suurinta viejamaata – kaikki teollisuusmaita – hallitsee lähes 60 prosenttia kansainvälisistä palvelumarkkinoista. Lähes kaikki kehitysmaat taas ostavat enemmän palveluita kuin myyvät.

Euroopan Unioni ajaa kauppaneuvotteluissa palvelumarkkinoiden laajempaa avaamista yksityisille tuottajille ja kansainväliselle kilpailulle.

WTO:n palveluneuvottelut eivät ole tähän mennessä tukeneet köyhimpien maiden vientitavoitteita: niiden suurimmilla vientialoilla, kuten kuljetuksissa, rakentamisessa, puhelinpalveluissa ja muissa bisnespalveluissa kaupan esteet eivät juuri ole laskeneet.

Kauppa on vapautunut merkittävästi vain finanssi- ja telekommunikaatiopalveluissa, joiden kansainvälinen kauppa on yhdysvaltalaisen ja eurooppalaisten yritysten käsissä.² Tämä voi hyödyttää myös kehitysmaita – edulliset ja laadukkaat finanssi- ja telekommunikaatiopalvelut ruokkisivat monien tuotantoalojen tehokkuutta.

Tarjonnan tasapuolisuuteen pitäisi kuitenkin kiinnittää enemmän huomiota. Esimerkiksi pankkipalvelujen vapauttamiseen liittyy riski, että ulkomaiset liikepankit poimivat itselleen varakkaat kaupunkiasiakkaat ja jättävät paikalliset pankit konkurssin partaalle palvelemaan maaseudun köyhiä riskiasiakkaita. Esimerkiksi Meksikossa pankkialan vapauttaminen vuonna 1993 vähensi rahoitusta pienviljelijöille³.

MISSÄ PALVELUKAUPASTA NEUVOTELLAAN?

Maaillankauppajärjestö WTO:n Palvelukaupan yleissopimus (General Agreement on Trade in Services, GATS) astui voimaan vuonna 1995. GATS-neuvottelut ovat joustavat: kukin maa päättää investointi- ja kaupparajoitteiden poistamisesta ja/tai ulkomaisten ja kotimaisten palveluntarjoajien yhtäläisestä kohtelusta sektorikohtaisesti. Palvelut jaetaan kaikkiaan 161 sektoriin. Monet maat, kaikki teollisuusmaat mukaan lukien, ovat jo sitoutuneet yli 60 sektorin avaamiseen.

Palveluista neuvotellaan myös alueellisesti. Näissä neuvotteluissaan Eurooppa on vaatinut suorastaan aggressiivisesti laajempaa vapauttamista köyhimmiltäkin mailta. ◀

EU ON YKSI PALVELU- JA VESIKAUPAN MOOTTOREISTA

► **PALVELUT KATTAVAT 60** prosenttia Euroopan kaupasta, ja mantereen vahvat palveluyhtiöt hamuavat lisää markkinoita. WTO-neuvotteluissa EU onkin muun muassa esittänyt, että kehitysmaat avaisivat vähintään kaksi kolmasosaa niistä palvelusektoreista, jotka teollisuusmaat avaavat.⁴ Vain vähiten kehittyneet maat voisivat pitää markkinansa suljettuina.

Monet tutkijat ja järjestöt suhtautuvat ehdotukseen kriittisesti. ”EU:n kahden kolmasosan vaatimus on kuin pyytäisi juuri uimaan oppinutta lasta ui-

maan 70 ja aikuista 100 metriä”, kommentoi kansalaisjärjestöverkosto Third World Network.⁴

Peruspalvelujen osalta EU:ta voi kiittää siitä, ettei se ole ajanut yksityistämistä koulutus- tai terveysalalla. Vesineuvotteluissa EU taas on ollut hyvin aktiivinen – valtaosa suurten vesiyriyten pääkonttoreistahan on Euroopassa. EU pitää vesipalveluja mukana esimerkiksi 75 kehitysmaan kanssa käytävissä EPA-kauppaneuvotteluissa.

WTO:ssa EU esitti 72 maalle neuvottelupyynnön vesipalveluista vuo-

sina 2002–2005, mutta päätti kuitenkin keväällä 2006 olla ottamatta ihmisten käyttöön tarkoitettuja vesipalveluja mukaan neuvotteluihin.⁵

Euroopan maista Norja on käyttänyt varsin mallikkaasti. Se veti vuonna 2005 pois kaikki WTO-neuvottelupyynnönsä energia-, korkeakoulutus- tai vesisektorin palveluista. Maa irrottautui vuonna 2007 myös Maailmanpankin PPIAF-konsulttijärjestelystä, jossa etsitään kehitysmaalle yksityisiä vesihuoltoratkaisuja huomioimatta julkisia vaihtoehtoja.⁶ ◀

Huoli veden saatavuudesta aiheuttaa turvattomuutta miljardeille ihmisille ja ruokkii niin paikallisia kuin kansainvälisiä konflikteja.

KIEHTOVA KAUPPATAVARA

Vesiyrietykset ovat aktiivisia keskustelussa veden kaupallisuudesta. Vesi on yrityksille kiehtova kauppatavara. Maailmanpankin mukaan maailman vesimarkkinoiden arvo olisi kaupallistettuna yli 500 miljardia euroa eli samaa

suuruusluokkaa kuin fossiilisten polttoaineiden⁷. Tänä päivänä veteen käytetään 200-300 miljardia euroa vuosittain, ja vesibisnekselle povataan 8-12 prosentin vuosittaista kasvua.

VESI INHIMILLISEN TURVATTOMUUDEN LÄHTEENÄ

► **YHTEENSÄ 1,2 MILJARDIA** ihmistä elää ilman riittävää päivittäistä puhdasta vettä.⁸ Kyseessä ei kuitenkaan ole vesipula, vaan ongelma on eriarvoisuus ja makean veden epätasainen jakautuminen planeetalla.

Esimerkiksi useiden suurkaupunkien vesijohtoputkistot ovat kehnossa kunnossa, eivätkä ne ulotu köyhimpien ihmisten asuinalueille. Muun muassa Jakartan, Manilan ja Nairobien slummien miljoonat asukkaat joutuvat ostamaan vetensä pienissä erissä 5-10-kertaisella hinnalla verrattuna samojen kaupunkien hyvinvoivien alueiden asukkaisiin.

Ratkaisua vesihuoltoon on 1990-luvulta lähtien etsitty jakelun ja käsittelyn yksityistämistä varsinkin sen jälkeen, kun suuret vesiyhtiöt lobbasivat vesipalvelut myös palvelukauppaneuvottelujen asialistoille. Yksityistäminen ei kuitenkaan ole ratkaissut ongelmia – usein palvelu on kallistunut tai heikentynyt entisestään.⁹

PARHAAT RATKAISUT PAIKALLISIA

Useita yksityistämissopimuksia onkin purettu viime vuosina.⁹ Esimerkiksi maailman suurin vesiyhtiö Suez on ilmoittanut vetäytyvänsä kolmannekselta investoinneistaan kehitysmaissa. Hallitukset ovat purkaneet yksityistämissopimuksia Argentiinassa, Boliviassa, Etelä-Afrikassa, Brasiliassa ja Thaimaassa. Vain kymmenisen prosenttia maailman vesipalveluista on yksityisiä.

YK:n kehitysohjelma UNDP on todennut, että väittely yksityisten ja julkisten toimijoiden paremmuudesta on ohjannut huomion harhateille. Olennaisinta on tunnustaa vesi ihmisoikeudeksi ja pyrkiä takaamaan, että jokainen saa 20 litraa puhdasta vettä päivittäin.

Veden saanti voidaan varmistaa siten, että kukin alue tai kaupunki tekee oman, ekologisesti ja sosiaalisesti toimivan suunnitelman, jota julkinen hallinto toteuttaa yksin tai yhteistyössä yritysten kanssa.

On myös tärkeää, että julkinen sektori asettaa pelisäännöt köyhimpienkin alueiden palvelemisesta, ja huomio kiinnitetään myös epävirallisten vesikauppioiden toimintaan.

KONFLIKTIEN TAUSTALLA TULEVAISUUDESSA

Lähitulevaisuudessa vesivarat ovat kuitenkin tiukilla ja todennäköisesti yleisimpiä konfliktien aiheita. Veden kulutus on kasvanut sadassa vuodessa kuusinkertaiseksi.¹⁰

Vesivaroja rasittaa myös ilmastonmuutos, joka nopeuttaa haihtumista ja sulattaa lumi- ja jääpeitteitä suurten jokien alkulähteillä vuoristoissa ja ylängöillä. Rasitusta lisää kaupungistuminen, kehitysmaiden teol-

listuminen, vesien saastuminen ja jopa ruokailutottumukset. Esimerkiksi lisääntyvä lihansyönti kasvavissa talouksissa kuluttaa moninkertaisesti enemmän vettä kuin kasvispainotteinen ruokavalio.¹¹

Yksi keino säästöihin on huomion kiinnittäminen maatalouteen, jonka osuus maailman vedenkulutuksesta on yli kaksi kolmannesta. Maataloudessa voidaan saavuttaa suurimmat säästöt nykyistä tehokkaammalla kastelutekniikalla, kuivuutta kestäville kasveille ja järkevämmällä maankäytöllä. Kulutuksen hillitsemiseksi saattaa olla välttämätöntä myös nostaa veden kaupallisen käytön hintaa.

Toisaalta kastelujärjestelmän käyttöönotto on miljoonille kehitysmaiden pienviljelijöille yksi varmimmista tavoista lisätä ja tasoittaa tuloja. Pienviljelystä riippuvaisten ihmisten vedensaantia tulee suojella tilanteessa, jossa teollisuuden, kaupunkien ja suurtilojen vedenkäyttö kasvaa rajusti. Monet hallitukset pyrkivätkin säätelemään tuotannonalojen vedenkäyttöä kiintiön ja lisenssin.

Esimerkiksi Länsi-Jaavalla Indonesiassa tekstiilitehtaat ovat jättäneet pienviljelijät lähes vedettömiksi. Intiassa pohjaveden säätelemätön käyttö Bhavanijoen alueella on jättänyt viljelijöiden kastelujärjestelmät vähälle vedelle. ◀

LISÄTIETOA: WWW.MAANYSTAVAT.FI, WWW.YMPARISTOJAKEHITYS.FI

1 UNCTAD (2007) Trade in services and development implications, background note; UNCTAD (2004) World Investment Report 2004: The shift towards services 2 National Board of Trade, Sweden (2004) Consequences of the WTO-agreements for developing countries 3 Detragiache, Tresselt ja Gupta (2006) Foreign Banks in Poor Countries: Theory and Evidence, IMF 4 Khor (2006) UNCTAD panel debates state of WTO services negotiations 5 Curtis (2005) Trade invaders: The WTO & developing countries' 'Right to Protect', ActionAid International 6 World Development Movement News (2007) Victory for UK campaigners as Norway abandons controversial water privatisation scheme 7 Caplan (2008) Trading away our water: how trade agreements promote corporate water profiteering 8 UNDP (2006) Human Development Report (lähde koko vesitekstille, ellei toisin mainita) 9 Balanyá (2006) Vettä kaikille. Yksityistämisen oikeudenmukaisia vaihtoehtoja; Bayliss ja Fine (2007) Privatization and Alternative Public Sector Reforms in Sub-Saharan Africa: Delivering on Electricity and Water 10 World Water Council, Water Crisis, www.worldwatercouncil.org 11 UNDP (2007) Human Development Report 2007/2008; Chapagain ja Hoekstra (2004) Waterfootprint of nations, Vol.1. Main Report

SUOMEN HALLITUKSEN TULEE

- pidättäytyä kaikissa kauppaneuvotteluissa neuvottelemasta peruspalvelujen kaupallistamisesta.
- tukea veden tunnustamista ihmisoikeudeksi ja ihmisten käytössä olevien vesipalvelujen sulkeamista kauppaneuvottelujen ulkopuolelle.

Lintuinfluenssa palautti tarttuvat taudit kansanterveydelliseksi uhiksi myös teollisuusmaissa. Tautien torjunnassa on tekijänoikeuksien kokoinen aukko.

TERVEYS KAUPALLISTEN INTRESSIEN EDELLE

► **TAPPAVAT TARTUNTATAUDIT** ovat teollisuusmaissa harvinaisia. Kehitysmaiden köyhyyden ja terveydenhuollon heikkouden vuoksi terveyskysymykset tulee kuitenkin ottaa huomioon turvallisuuskeskusteluissa. Ihmiset liikkuvat enemmän, joten epidemiat voivat levitä yhä nopeammin.

Turvallisuutta voidaan lisätä kehittämällä lääkekauppaa ja lääkkeiden tuotantoa. Yksi suurimmista ongelmista on, etteivät lääkkeiden kehitystä ohjaa kansanterveydelliset syyt, vaan voiton tavoittelu. Tästä kertoo se, että kehitysmaiden osuus lääkemyynistä oli vuonna 2000 vain 11 prosenttia, vaikka niissä asui 85 prosenttia maailman väestöstä¹.

Useiden uusien lääkkeiden myyntihinta on myös kohtuuttoman korkea. Tilanne on erityisen ongelmallinen hiv/aids-lääkkeiden kohdalla, koska virusten vastustuskyvyn vuoksi lääkityksessä joudutaan siirtymään vanhemmista uudempiin ja kalliimpiin vaihtoehtoihin. Parhaat lääkkeet maksavat jopa 50 kertaa halvimpia enemmän, ja vain 15 prosenttia kehitysmaiden hiv-potilaista saa tarvitsemaansa lääkitystä.²

Kaikkiaan lähes kolmannes maailman väestöstä kärsii elintärkeiden lääkkeiden puutteesta. Samaan aikaan lääketeollisuuden voittomarginaali on korkea: Yhdysvalloissa kolme kertaa korkeampi kuin 500 suurimman yhtiön keskimäärin.³

TEKIJÄNOIKEUDET TULEVAT KALLIIKSI

Lääkkeiden korkeat hinnat johtuvat muun muassa patenteista, joilla pyritään kannustamaan tutkimusta ja tuotekehitystä. Lääkkeen keksijä saa patentin 20 vuodeksi, jonka aikana kilpailijat eivät saa kopioida lääkettä ilman patentin suostumusta. Keksijä voi pitää lääkkeen hinnan moninkertaisena sen tuotantokuluihin verrattuna, koska kilpailua ei synny.

Patentoidut valmisteet ovat merkittävässä roolissa esimerkiksi hivin ja aidsin sekä syöpäsairauksien hoidossa.

Lääkekaupalle on onneksi myönnetty joitain poikkeusoikeuksia. Vuosina 2001–2003 Maailman kauppajärjestö WTO:ssa sovittiin, että köyhillä mailla on oikeus poiketa lääkkeiden kohdalla WTO:n teollis- ja tekijänoikeussopimuksesta (TRIPS).⁴ Maat voivat antaa omille lääkevalmistajille luvan lääkkeen kopiointiin ilman patentinomistajan suostumusta. Vaihtoehtoisesti ulkomaisille valmistajille voidaan antaa kopiointilupa ja oikeus maahantuontiin.

Maahantuontijärjestely on kuitenkin hankala ja tois-taiseksi vain Ruanda on ilmoittanut aikovansa käyttää sitä. Brasilia ja Thaimaa ovat WTO-sääntöjen mukaisesti lisensoineet maansa lääkevalmistajat tuottamaan useita kopiolääkkeitä. Kansainvälinen lääketeollisuus, EU

YK:n turvallisuusneuvosto on nimennyt aidsin uhkaksi kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle. Ongelman hillitsemistä häittää huutava pula kohtuuhintaisista lääkkeitä. Kuvassa hiv-potilaiden tukikeskus Zimbabwen pääkaupungissa Hararessa.

LINTUINFLUENSSAN UHKA ELÄÄ

Terveystilanne on pahentunut kehitysmaissa tällä vuosituhanella. Hiv/aids-ongelmaan ei näy helpotusta. Eriarvoisuuden lisääntyessä myös ”rikkaiden sairaudet” eli sydän- ja verisuonitaudit sekä syöpä yleistyvät.

Tällä hetkellä suurimpia pandemiariskejä on lintuinfluenssa. Vuonna 2003 alkaneen epidemian aikana on kuollut yli 200 ihmistä, eikä uhka ole ohi, vaikka median kiinnostus asiaa kohtaan on tasaantunut. Influenssaviruksena tauti muuntautuu helposti ja sitä on vaikea hävittää, koska kaikkia lintuja ei voida lopettaa.

AIVOVUODOSTA AIVOKIERTOON

Kehitysmaat toivovat, että työntekijöiden tilapäistä maahanmuuttoa helpotettaisiin. Maasta muuttaneiden ihmisten rahalähetykset tuovat kehitysmaile tuloja kolme kertaa kehitysavun verran⁶, eivätkä väliaikaiset maastamuuttajat aiheuta pysyvää aivovuotoa.

Tilapäisen maahanmuuton helpottamista käsitellään palvelukauppaneuvotteluissa: esimerkiksi konsultti- ja terveysalalla kansainvälinen kauppa edellyttää usein, että palveluntarjoaja matkustaa määräajaksi rajojen yli asiakkaiden luo.

Teollisuusmaat ovat kuitenkin olleet haluttomia lisäämään matalasti koulutettujen työntekijöiden kuten siivoojien, kotiapulaisten tai rakennustyömiesten liikkumisoikeuksia⁷.

”Lääkkeiden kehittämistä ja ostamista koskevia sääntöjä tulee harkita uudelleen. Nykyinen patenttijärjestelmä ja korkeat hinnat jättävät ihmisten terveystarpeet huomiotta.”

ELLEN T HOEN, LÄÄKÄRIT ILMAN RAJOJA

ja Yhdysvallat ovat kuitenkin aktiivisesti painostaneet niitä luopumaan tästä.⁵

OMAVARAISUUS KASVAMASSA

Lääketuotannon ongelmat nakertavat kansainvälisen yhteistyön perustaa. Esimerkiksi lintuinfluenssan riehussa Indonesia ja Thaimaa olivat haluttomia luovuttamaan virusnäytteitä yleiseen käyttöön. Maat pelkäsivät länsimaisten yritysten kehittävän lääkkeitä, joihin vain länsimaiden ihmisillä olisi varaa. Terveysalan sopimukset kuitenkin velvoittavat maita antamaan tarvittavat tiedot ja näytteet eteenpäin Maailman terveysjärjestö WHO:lle rokotteiden ja lääkkeiden kehittämiseksi.

Monet kehitysmaat ovat nyt huomanneet, kuinka tärkeää oma lääketuotanto on. Useassa kehitysmaassa pyritäänkin tällä hetkellä kaupan sijaan kehittämään omaa lääketeollisuutta, joka lisäisi maan huoltovarmuutta.⁸

UHKANA ALUEELLISET KAUPPASOPIMUKSET

On tärkeää, että myös nopeasti lisääntyvät alueelliset kauppasopimukset sallivat kehitysmaiden poiketa tekijänoikeussäädöksistä kansanterveyden vuoksi. Kaikista köyhimpien maiden osalta EU sitoutui tähän lokakuussa 2007.⁹ Uusimmat lääkkeet ovat kuitenkin liian kalliita miljoonille ihmisille ja terveydenhuoltojärjestelmälle myös monissa keskituloisissa maissa, kuten Intiassa ja Kiinassa. EU vaatii niitä silti noudattamaan tiukkoja tekijänoikeussääntöjä.

Terveysjärjestö WHO:n hallitusten välinen kansanterveyden, innovaatioiden ja tekijänoikeuksien työryhmä laatii parhaillaan toimintasuunnitelmaa, jonka avulla voitaisiin yhteensovittaa henkisen omaisuuden suojeleminen sekä kehitysmaiden lääketarpeet.

Kauppasääntöjen joustavuuden lisäämisen ohella keskustellaan siitä, miten lääkkeiden tutkimus- ja tuotekehityskulut voitaisiin erottaa vahvemmin myyntihinnoista. Jo 24 maata on esimerkiksi ottanut askeleita vaihtoehdoisen rahoituksen lisäämiseksi liittämällä lentolipuihin muutaman euron lisämaksun, jonka tuotot käytetään lääkekuluihin.¹⁰

KOVAA POLITIKOINTIA

Terveysneuvottelut ovat varsin politisoituneet.

”Ei kansainvälisissä neuvotteluissa juuri näy enää terveysasiantuntijoita, vaan maiden edustajat ovat usein ulkoministeriöstä ja kauppaministeriöstä. [...] Myös suuret yritykset lobbaavat kiihkeästi, kun terveyssovimuksista neuvotellaan”, kertoo Kansanterveyslaitoksen johtaja Pekka Puska.¹¹

Puska kertoo, että esimerkiksi kansainvälinen sokeiteollisuus lobbasi ankarasti Yhdysvaltojen hallituksen tuella, kun kansainvälistä ravinto- ja liikuntastrategiaa valmisteltiin WHO:ssa. Yhdysvallat uhkasi jopa lopettaa jäsenmaksujen maksamisen WHO:lle. ◀

LISÄTIETOJA: WWW.LSV.FI, WWW.KULUTTAJALIITTO.FI

1 WHO (2004) The World Medicines Situation 2 Lääkärit ilman rajoja (2006) Five years after DOHA, drug prices are on the rise 3 Public Citizen (2001) R&D Myths: The Case Against the Drug Industry's R&D "Scare Card", Congress Watch 4 WTO Ministerial Conference (2001) Declaration on the TRIPS agreement and public health; WTO General Council (2003) Implementation of paragraph 6 of the Doha Declaration on the TRIPS Agreement and public health 5 Oxfam (2006) Patents vs. patients: Five years after the Doha Declaration 6 IFAD (2007) Sending money home: Worldwide remittance flows to developing and transition countries 7 UNCTAD (2007) Trade in services and development implications, background note 8 Haakonson ja Richey (2007) TRIPS and public health: The Doha Declaration and Africa 9 Euroopan parlamentin istunto (24.10.2007) Pöytäkirja teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyviä näkökohtia koskevan sopimuksen (TRIPS) muuttamisesta (äänestys) 10 UNITAID www.unitaid.org 11 Ulkopoliittika (4/2007) Kansanterveyslaitoksen pääjohtaja Pekka Puska: "Pandemian uhka ei ole väistynyt"

SUOMEN HALLITUKSEN TULEE

- ▶ puoltaa WTO:n tekijänoikeussopimukseen liittyvän lääkkeiden lisensointijärjestelmän yksinkertaistamista, jotta kaikki maat voivat suojella kansalaistensa terveyttä.
- ▶ vastustaa tekijänoikeuksien vahvistamista alueellisissa kauppasopimuksissa.

Maatalouden paradoksi: maailman 850 miljoonasta aliravitusta noin 680 miljoonaa "elää" maataloudesta tai kalastuksesta. Kuvassa riisinviljelijöitä Dominikaanisessa tasavallassa.

MAATALOUS KÖYHYHDEN VÄHENTÄMISEN MOOTTORIKSI

MAATALOUSKAUPPAA ON UUDISTETTAVA, JOTTA KEHITYSMAIDEN TUOTTAJAT VOIVAT VAURASTUA OMALLA TYÖLLÄÄN.

NYKYSÄÄNNÖT LUOVAT VINON KILPAILUASELMAN: TULLEILLA SUOJAUTUNEET TEOLLISUUSMAAT TUKEVAT MILJARDEILLA OMAA MAATALOUTTAAN JA VIEVÄT YLITUOTANTONSA KEHITYSMAIHIN.

KAUPAN SÄÄDÖSTEN UUDISTAMISEN LISÄKSI MAATALOUDEN KEHITTÄMINEN EDELLYTTÄÄ TOIMIA MYÖS KEHITYSMAILTA.

WTO-NEUVOTTELUIJEN KIPUPISTE

Maatalous on kehitysmaille Maailman kauppajärjestön neuvottelujen kipupiste. Neuvotteluissa ei päästä eteenpäin, jolleivät EU ja Yhdysvallat jouta maatalousneuvotteluissa enemmän.

Monenvälisen neuvottelujen takuaminen on saanut monet alueet neuvottelemaan pienemmissä ryhmissä alueellisesti. Suomalaiset sidosryhmät kauppakamareista Kepaan pitävät tätä huonona vaihtoehtona niin yrityksille, neuvotteluja ohjaaville poliitikoille kuin kehitysmaiden ylityöllistetyille kauppaneuvottelijoillekin.

KAUPAN JA MAATALOUDEN LINKIT

Maatalousneuvottelut keskittyvät tukiaisiin ja tulleihin, mutta muutkin kauppaneuvottelut vaikuttavat maatalouteen.

Palveluneuvotteluissa käsitellään rahoitus- ja kuljetuspalveluita. Investointipolitiikka puolestaan heijastuu maaseudun tieverkkoon ja sähkösaantiin, minkä lisäksi tekijänoikeudet rajoittavat siementen käyttöä. Kilpailupolitiikka taas tarvittaisiin rajaamaan supermarket-ketjujen valtaa.

TYÖTTÖMYYDEN HALLINTAA

Teollisuusmaiden maataloustukien leikkaus on globaalin työttömyyden hallitsemisessa keskeistä: työttömyys räjähtää käsiin, jos siirtolaisuus kehitysmaiden maaseudulta vauhdittuu. Maatalous työllistää kehitysmaissa 1,3 miljardia ihmistä¹.

Muutokset ovat suuria: vaikka kaikki Yhdysvaltojen työpaikat siirrettäisiin Kiinaan, ei työttömyys Kiinassa katoaisi.²

Maatalous työllistää vähiten kehittyneissä maissa yleensä yli puolet, joskus jopa yli 90 prosenttia väestöstä⁴. Se tarjoaa ruokaturvaa kansainvälisistä talouskriiseistä riippumatta ja säästää vähäisiä valuuttavarantoja.

Maatalous on köyhimmille maille myös talouskasvun moottori: ruuan jalostus on usein teollistumisen ensiaskele, ja maaseudun ostovoima määrittää teollistumisen tahtia. Varakkaimmat maanomistajat ovat merkittäviä sijoittajia ja maatalousvienti tuo maihin kallisarvoista valuuttaa. Historiassa maataloussektorin kehitys on edeltänyt talouskasvua ja äärimmäisen köyhyyden vähenemistä lähes jokaisessa maassa.⁵

Globalisaation edistyessä jotkut taloustieteilijät ovat kysyneet, eikö mikä tahansa vientisektori voisi toimia kasvun moottorina. Empiirisiä esimerkkejä on kuitenkin vähän, sillä vielä Aasian taloustiikeritkin rakensivat teollistumisensa maatalouskasvun pohjalle.⁶ Maatalouskehitys on tärkeää sosiaalisten ja poliittisten hankausien sekä ympäristötuhojen hillitsemiseksi myös teollisuuden ja palvelujen kehittyessä.²

KAUPPASÄÄNNÖT LUOVAT EPÄREILUN KILPAILUASETELMAN

Maatalouden mahdollisuudet vähentää köyhyyttä ja lisätä globaalia turvallisuutta ovat jääneet hyödyntämättä.

Ensisijainen vastuu kehitysmaiden maataloudesta on niiden omilla päättäjillä, mutta suomalaisten poliitikkojen tulee osaltaan olla varmistamassa suotuisan kansainvälisen ympäristön syntyminen.

Köyhyys on maailman suurimpia turvallisuusuhkia. Tästä ovat yksimielisiä Suomen turvallisuus- ja puolustuselonteko ja YK:n turvallisuuspaneeli.³

tä. Teollisuusmaiden tuotteet ovat syrjäyttäneet kehitysmaiden tuotteita niin niiden omilla kuin maailmanmarkkinoilla. Vähiten kehittyneiden maiden osuus maailmanlaajuisesta maatalousviennistä on vain laskenut.⁴

Vaikka kasvukaudet ovat etelässä pidemmät ja elinkustannukset matalammat, kehitysmaiden pienviljelijät eivät pärjää teollisuusmaiden tuetuille tuotteille. Monet rakenteelliset tekijät, kuten kehnot tiet, teknologian puute ja epätasaisesti jakaantunut maanomistus rajoittavat kehitysmaiden tuotantoa.

Kehitysmaat tarvitsevat oikeuden käyttää tukiaisia ja tulleja investointien rohkaisemiseksi ja työllisyyden suojelemiseksi. Teollisuusmaiden puolestaan tulee vähentää maataloustukia ja -tulleja epäreilun kilpailuasetelman purkamiseksi.

Kauppaneuvotteluissa teollisuus- ja palvelukauppaa, joissa varakkaat maat ovat kilpailukykyisimpiä, on vapautettu ripeästi, mutta maatalouskauppaa hitaasti. Toisen maailmansodan jälkeen alkaneissa kauppaneuvotteluissa käsiteltiin maataloutta ensi kertaa vasta 1980-luvun puolivälistä. Sen jälkeen teollisuusmaiden vientituet ovat laskeneet, mutta tuotantotuet lisääntyneet ja tullit pysyneet muuttumattomina.

EU ei voi pakoilla vastuutaan, sillä Eurooppa on maailman suurin maataloustuotteiden tuoja ja toiseksi suurin viejä heti Yhdysvaltojen jälkeen. ◀

¹ Polaski (2004) Job anxiety is real – and it's global, Carnegie Endowment Policy Brief ² World Bank (2007) World Development Report 2008 ³ UN High-level Panel on Threats, Challenges and Change (2004) A more secure world: Our shared responsibility ⁴ FAO (2002) The role of agriculture in the development of LDCs and their integration into the world economy ⁵ Johnston ja Mellor (1961) The role of agriculture in economic development; Kuznets (1966) Modern economic growth: rate, structure, and spread; Block ja Timmer (1994) Agriculture and economic growth: conceptual issues and the Kenyan experience; OECD (2003) Agricultural Policies in OECD Countries: Monitoring and evaluation ⁶ Francks, Boestel ja Kim (1999) Agriculture and economic development in East Asia: from growth to protectionism in Japan, Korea and Taiwan

Euroopan maataloustuet ruokkivat ylituotantoa ja vientiä, joka syrjäyttää köyhiä pientuottajia heidän kotimarkkinoiltaan.

TEOLLISUUSMAIDEN MAATALOUSPOLITIikka KÖYHDYTTÄÄ

► **TEOLLISUUSMAIDEN MAATALOUSPOLITIikka** kaventaa kehitysmaiden tuottajien mahdollisuuksia sekä niiden omilla että vientimarkkinoilla.

Kaikkein haitallisimpia kehitysmailla ovat pohjoisen vientituet. Esimerkiksi EU:n vientitukien avulla tuotteet voidaan myydä ulkomaille alle tuotantohintojen. Myös tuotantotuet ovat nykymuodossaan osa ongelmaa: ne aiheuttavat ylituotantoa ja esimerkiksi Euroopassa on 1970-luvulta asti tuotettu maataloustuotteita yli omien tarpeiden.¹

EU:sta viedään vähiten kehittyneisiin maihin erityisesti viljaa, sitrushedelmiä, maitotuotteita, lihaa ja ruokavalmisteita.² Tuilla keinotekoisena halvaksi pumpattu ruoka vie markkinoita paikallisilta tuottajilta.³

SUURIN ONGELMA ON POLKUMYYNTI

Polkumyynnin ongelmat toistuvat maasta toiseen. Senegalilaiset sipulinviljelijät ovat menettäneet markkinoita hollantilaisille. Ghanassa tomaattien viljely sekä jalostus työllisti 1980-luvulla tuhansia ihmisiä, mutta tänään Ghana on yksi Afrikan suurimmista eteläeurooppalaisten tomaattituotteiden tuojamaista. EU taas tukee Etelä-Euroopan tomaatinjalostusta vuosittain 375

miljoonalla eurolla.⁴

Tansaniassa epäreilu kilpailu on lisännyt esimerkiksi maidontuottajien köyhyyttä. Kotimainen myynti on heikentynyt, sillä halvat tuontituotteet kattavat jo viidenneksen maan maitomarkkinoista.

“Hollantilainen maitojauhe sekä Italiasta ja muista EU-maista tuleva maitotiiviste ja iskukuumennettu maito ovat suurimmat kilpailijat”, toteaa ASAS Dairy Industry -meijeriyrityksen toimitusjohtaja Salim Abri Kepan Tansania -toimiston työntekijöille.

Abriin mukaan kilpailu on pakottanut yrityksen leikkaamaan tuotantokustannuksia ja maksamaan tuottajille alhaisempia korvauksia. Erityisen surulliseksi tilanteen tekee se, että tansanialaisten tuottajien elinkeino on yleensä muutaman lehmän varassa. Maidontuotanto on myös yksi niistä elinkeinoista, jotka voisivat köyhyyden vähentämisen lisäksi työllistää naisia.

VAPAUTTAMINEN HYÖDYTTÄISI KÖYHIMPIÄKIN

Teollisuusmaiden maatalouspolitiikka laskee myös maataloustuotteiden kansainvälisiä hintoja ja heikentää kehitysmaiden vientimahdollisuuksia. Maailmanpankin

WTO-neuvotteluissa teollisuusmaat vaativat "varakkaalta" Intialta suuria tullileikkauksia. Kuvassa epätoivoisten viljelijöiden mielenosoitus Hyderabadissa vuonna 2003.

AVOINTA Keskustelua Suomen Maatalouden Tulevaisuudesta

Eurooppalaiset kokevat tärkeiksi perheviljelmien tukemisen, maaseudun elinvoimaisuuden ylläpitämisen, puhtaan ruuan ja ekologisesti kestävien tuotantomenetelmien käytön.¹ Maataloustuet eivät ole kuitenkaan tukeneet työllisyyden säilymistä maataloudessa.

Tuet jaetaan tuotantomäärien, peltopinta-alojen ja eläinten lukumäärän perusteella, eli suuremmat tilat saavat suuremmat tuet. Tämä pätee koko Eurooppaan: kymmenesosa maataloista saa 75 prosenttia tuista.⁵ Siksi tuista

hyötyvät erityisesti suuret tilat ja elintarviketeollisuus.

Maatilojen lukumäärä on Suomessa puolittunut kahdessa vuosikymmenessä ja sen odotetaan puolittuvan uudelleen seuraavan vuosikymmenen sisällä. Tällä hetkellä maataloustuotannossa työskentelee neljä prosenttia suomalaisista.⁶

HUOMIO MONIVAIKUTTEISUUTEEN

Euroopan komissio valmistelee parhail-

laan ehdotuksia tuki-uudistusten vauhdittamisesta. Suomen tukijärjestelmä on Euroopan monimutkaisin.⁷

Avoin keskustelu maataloustukien vaikutuksista ja tuotannon tulevaisuudesta hyödyttäisi kaikkia osapuolia: yllättävät tuki-uudistukset tekevät investointien suunnittelun mahdottomaksi suomalaistuottajillekin. Tuensaajien julkistaminen edistää tällaista avointa keskustelua.

Teollisuusmaiden maataloustuottajilleen maksamat tuet olivat 2000-luvun alussa samaa suuruusluokkaa kuin Afrikan bruttokansantuote.

mukaan tukien ja tullien poisto teollisuusmaissa nostaisi hintoja 5,5 prosenttia ja kasvattaisi kehitysmaiden osuutta kansainvälisestä maatalouskaupasta 9 prosenttia 63 prosenttiin.⁸ EU:n maatalouspolitiikka laskee erityisesti maitotuotteiden, sokerin, lihan, viljan ja sitruhedelmien maailmanmarkkinahintoja.²

Jos kauppa vapautettaisiin, siitä hyötyisivät välittömästi keskitulotason maat kuten Brasilia, Argentiina ja Thaimaa. Sen sijaan köyhille pienviljelijöille vientimarkkinat eivät ole avainasia, koska heidän tuotantonsa on pienimuotoista, työkalut yksinkertaisia ja tiet huonossa kunnossa. Useissa maissa vientiyritykset hankkivatkin tuotteensa suurilta, laatusäädökset tuntevilta tiloilta. Hintojen nousu kasvattaisi tuontilaskua myös ruuan nettotuojille, muun muassa 36 Saharan eteläpuolisen Afrikan maalle.⁹

Silti useiden pitkän aikavälin vaikutuksiin keskittyvien tutkimusten mukaan maatalouskaupan vapautus hyödyttäisi merkittävästi myös köyhimpiä maita.¹⁰ Korkeammat hinnat ja isommat markkinat tarjoaisivat kannustimen investoida maataloustuotantoon ja tuotantoa rajoittavat infrastruktuuri-, rahoitus- ja teknologiaongelmat voisivat ratketa. Monessa maassa vaaditaan vain pientä tuotannon lisäystä, jotta tuontiriippuvuus saataisiin rikottua.

TEOLLISUUSMAIDEN VASTUU

Reilummat kauppamahdollisuudet maataloudessa ovat tärkeimpiä asioita, mitä teollisuusmaat voivat tehdä köyhyyden vähentämiseksi. Keskeinen toimija on EU,

koska se maksaa 40 prosenttia maailman maataloustuista. Seuraavaksi suurimmat tukijat ovat Yhdysvallat, Japani ja Etelä-Korea.

Kokonaisuudessaan Maailmanpankki arvioi teollisuusmaiden maatalouspolitiikan aiheuttavan kehitysmaille vuosittain 11 miljardin euron menetykset vuosittain. Tällaiset kokonaissummat ovat kuitenkin parhaimmillaan vain perusteltuja arvauksia. Varmaa on kuitenkin, että jokainen saamatta jäänyt euro aiheuttaa maaseudun yhteisöille moninkertaiset tulonmenetykset. Esimerkiksi Afrikassa yksi lisäeuro kasvattaisi paikallista taloutta kolmella eurolla muun muassa positiivisten kerrannaisvaikutusten seurauksena.¹¹ ◀

RUOKATURVAA

Maailmassa on edelleen yli 850 miljoonaa aliravittua ihmistä, vaikka ruokaturva on parantunut useiden vuosikymmenien ajan.

Puolet aliravituista ihmisistä on pienviljelijöitä, 20 prosenttia maattomia ihmisiä maaseudulla, 10 prosenttia karjankasvattajia tai kalastajia ja loput 20 prosenttia kaupunkilaisia.¹²

KESKITULOISTENKIN MAIDEN MAATALOUS ON VAIKEUKSISSA

Köyhistä ihmisistä 58 prosenttia asuu keskituloisissa maissa, joten näitä maita hyödyttävät kauppauudistukset ovat tärkeitä.¹³ Keskituloisessa Intiassa kaksi kolmesta asuu edelleen maaseudulla, ja köyhiä on enemmän kuin missään muualla. Viljelijät kohtasivat globaalin kilpailun, kun Intia alkoi avata talouttaan 1990-luvun alussa.

Kohtuuhintainen rahoitus ja kaste-
luinfrastruktuuri ovat Intiassa edelleen harvinaisuuksia. Kurjuus on johtanut itsemurha-aaltoon: esimerkiksi vuonna 2003 yli 17 000 viljelijää otti oman henkensä. Intian hallitus on parantanut maatalouspolitiikkaansa ja kritisoinut ankarasti teollisuusmaiden maataloustukia.¹⁴

¹ Euroopan yhteisöt (2005) Opas yhteiseen maatalouspolitiikkaan ² De Vylder (2007) The least developed countries and world trade, Sida study ³ WTO (2000) Studies on the Implementation and Impact of the Agreement on Agriculture; Ingco (2003) Agriculture, trade and the WTO, World Bank; Madeley ja Solagral (2001) The impact of trade liberalisation on food security in the south: Literature review, CIDSE background paper; Oxfam (2002) Bo-xing match in agricultural trade: Will WTO negotiations knock out the world's poorest farmers ⁴ Christian Aid (2004) Taking liberties: poor people, free trade and trade justice; Kepa (2006) Vientituet köyhyttävät ⁵ UNDP (2005) Human Development Report 2005 ⁶ Tilastokeskus, Työlliset toimilaittain ⁷ Kaj Suomela (2007) Maatalouden tuki- ja valvonta järjestelmien yksinkertaistaminen, Maa- ja metsätalousministeriön raportti ⁸ Anderson, Martin ja Mensbrugge (2006) Distortions to World Trade: Impacts on Agricultural markets and farm incomes ⁹ Jensen ja Gibbon (2007) Africa and the WTO Doha round: An overview ¹⁰ Koning (2007) Agricultural trade liberalisation and the least developed countries ¹¹ Anderson, Martin ja Mensbrugge (2006) Doha merchandise trade reform: What is at stake for developing countries, World Bank economic review; UNDP (2005) HDR 2005 ¹² FAO (2006) The state of food insecurity in the world 2006; UN Millennium Project (2005) Halving Hunger: It Can Be Done ¹³ World Bank (2003) Reaching the rural poor ¹⁴ Somini Sengupta Bhadumari (2006) On India's Despairing Farms, a Plague of Suicide, New York Times

”Euroopan on lopetettava maataloustuet ja annettava meidän vaurastua omalla työllämme”, vaativat sambialaiset ja tansanialaiset järjestöt Kepan kauppaseminaarissa toukokuussa 2007. EU:n uudet kauppasopimukset asettaisivat esimerkiksi kuvassa olevan sambialaisen Magoyen kylän maito-osuuskunnan työntekijät suoraan kilpailuun EU:n maitotilojen kanssa.

UUDISTAMISYRITYKSET EDENNEET NIHKEÄSTI

► **VUONNA 1995 VOIMAAN** astunut WTO:n maatalous-sopimus keskittyy kaupan esteiden purkamiseen, kuten tulleihin sekä tuotanto- ja vientitukeen. Edistystä on tapahtunut lähinnä vientitukien vähentämisessä. Maataloustuontia ehkäisevät tullit ovat ennallaan ja teollisuusmaiden kokonaistuet ovat jopa kohonneet.

MAATALOUSTUOTTEIDEN TULLIT ENNALLAAN

Kukin maa asetti maataloussovimuksessa tulleille ylärajan ja sitoutui laskemaan tätä kattoa viimeistään vuoteen 2005 mennessä. Todellisuudessa tullit eivät kuitenkaan ole laskeneet piiruokaan, koska maat asettivat katototasot reippaasti todellisia tulleja korkeammiksi.¹ Tullikatton laskemisen on myös saanut tehdä valikoiden, ja teollisuusmaat ovat pitäneet jopa satojen prosenttien tulleja kehitysmaiden keskeisille tuotteille, kuten viljoille, maitotuotteille, sokerille ja lihalle.²

Viime vuosien WTO-neuvotteluissa EU on tarjonnut tullikattoihinsa 51 prosentin leikkauksia, mutta maataloudessa kilpailukykyisten kehitysmaiden G20-ryhmä ja Yhdysvallat ovat vaatineet suurempia leikkauksia. Teollisuusmaat, Yhdysvallat etunenässä, ovat vaatineet huomattavia leikkauksia myös varakkaimmilta kehitysmaailta.

TUOTANTOTUKIEN LUOKITTELUA TARKISTETTAVA

Tuotantotukien leikkaaminen rajattiin vuonna 1995 vain tukiin, jotka rohkaisevat suoraan tuotantomäärien kasvattamiseen. Sen jälkeen teollisuusmaat ovat vältäneet leikkauksia muuttamalla tukimuotojaan. Tällä hetkellä enemmistö EU-tuista jaetaan viljelykelpoisten hehtaarien ja eläinten lukumäärän perusteella. Koska tuen saanti ei edellytä tuotantoa, tuotannon odotetaan laskevan ja kehitysmaiden tuottajien hyötyvän.³

Monet sallitutkin tukimuodot kuitenkin kasvattavat tuotantoa, koska ne vähentävät tuotannon riskejä ja pitävät heikosti tuottavia tiloja toiminnassa.⁴ Siksi on tärkeää, että WTO-neuvotteluissa tarkistetaan tukien luokittelua.

Kehitysmaailta tuotantotuet on käytännössä kielletty. Enemmistö kehitysmaista joutui poistamaan kotimai-

Hallituksen tuore kehityspoliittinen ohjelma linjaa, että Suomen toiminta kauppamaaseutu- ja ympäristöasioissa ei saa lisätä köyhyyttä kehitysmaissa. Periaatepäätös pitää myös panna toteen.

set tuet osana Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n rakennesopeutusohjelmia 1980- ja 1990-luvuilla. WTO-säännöt taas eivät salli uusien tukijärjestelmien luomista.⁵

SUOMI JARRUNA VIENTITUKIEN POISTOSSA

Eniten edistystä on tapahtunut suorien vientitukien vähentämisessä. Maatalous on ainoa tuotannon ala, jolla Maailman kauppajärjestön säännöt sallivat niiden käytön.⁶ Vientitukien osuus on noin neljä prosenttia EU:n maataloustuista.

Suorat vientituet kattavat alle kolme prosenttia kansainvälisen kaupan arvosta suurimmalle osalle tuotteista.⁷ Maitotuotteille on maksettu poikkeuksellisen suuria vientitukia, mutta korkeiden markkinahintojen vuoksi suorien vientitukien suurin maksaja EU keskeytti vientitukensa maitotuotteille kesäkuussa 2007.

Teollisuusmaat tukevat vientiä myös vientiluotoin, ostamalla tuotteita ruoka-avuksi ja julkisten vientiyri-tysten kautta. WTO:ssa neuvotellaan kaikkien vientitukimuotojen lopettamisesta vuoteen 2013 mennessä.

Suomi on vaatinut WTO-neuvotteluissa vientitukien säilyttämistä tai ainakin niiden poistamista mahdollisimman hitaasti.⁸ Suomalaistuottajat ovat käyttäneet vientitukia lähinnä maitotuotteiden viemiseen Venäjälle. Jarruttaessaan EU:n vientitukien poistoa Suomi kuitenkin aiheuttaa kehitysmaaille suoraa haittaa, koska kokonaisuudessaan Euroopan vientituet tuhoavat paikallisten viljelijöiden menestymismahdollisuudet.

ALUEELLISET NEUVOTTELUT VIELÄ RAIKEÄMPIÄ

Vapaakauppapuheista huolimatta OECD-maat tukivat maanviljelijöitään noin 300 miljardilla eurolla vuonna 2006⁹. Tuet ovat vain kasvaneet: viimeisen kahden vuosikymmenen aikana neljänneksellä. Vuonna 2006 tuet tosin supistui- vat 10 miljardia euroa, koska maataloustuotteiden maailmanmarkkinahinnat olivat poikkeuksellisen korkeat. Tuet kattavat 44 prosenttia maataloustuotannon arvosta.

WTO-neuvottelut ovat junnanneet vuosia paikoillaan pääasiassa maatalouspolitiikkaa koskevien erimielisyyksien vuoksi. Pienempien maaryhmien väliset kauppaneuvottelut puolestaan ovat yleistyneet nopeasti.

Nämä alueelliset neuvottelut ovat kehitysmaiden näkökulmasta erityisen epäreiluja. Euroopan unioni ei ole niissä suostunut keskustelemaan tuotantotuista ollenkaan, vaan on rajannut neuvottelut vain tulleihin ja vientitukiin. ◀

1 OECD (2001) The Uruguay Round Agreement on Agriculture: An evaluation of its implementation in OECD countries 2 Ingco (2003) Agriculture, trade and the WTO, World Bank 3 Lehtonen (2004) CAP-uudistus Suomen maataloudessa, MTT:n selvitys; Kujala (2006) Tukien tuotannosta irrottamisen vaikutukset viljan, naudanlihan ja sianlihan tarjontaan Suomessa 4 FAO (2004) Trade policy technical notes No. 5 Domestic support: trade related issues and the empirical 5 FAO (2003) WTO Agreement on Agriculture: The implementation experience 6 National Board of Trade, Sweden (2004) Consequences of the WTO-agreements for developing countries 7 FAO (2007) Import surges: Analysis, preliminary findings and lessons learned 8 MMM (2001) WTO:n maataloustavoitteet tyydyttävät Suomea ja EU:ta; Kepa (2005) EU:n aika luopua vientituistaan 9 OECD (2007) Agricultural Policies in OECD Countries: Monitoring and Evaluation 2007 10 UNCTAD (2007) Market Access, Market Entry and Competitiveness, background note; OECD (2005) Agriculture and development, the case for policy coherence; UNDP (2005) Human Development Report 2005 11 UNCTAD (2007) Commodities and Development, background note

LAATUVAATIMUKSET SULKEVAT EU-MARKKINAT

► **KÖYHIMMILLÄ MAILLA** on ollut tulli- ja kiintiövapaa pääsy Eurooppaan reilun viiden vuoden ajan. Näkymättömät kaupan esteet, tukiaiset ja poikkeukset ovat kuitenkin pitäneet vähiten kehittyneiden maiden tuotteet pois EU-markkinoilta.

EU poisti vähiten kehittyneiden maiden tuotteilta tullit ja kiintiöt ”Kaikkea paitsi aseita” (EBA, Everything But Arms) -aloitteen myötä vuonna 2001. Aloite on hyvä, ja kehitysmaat toivovat sen muuttamista yksipuolisesta sitoumuksesta, jonka EU voi perua milloin vain, EU:n ja kehitysmaiden väliseksi sopimukseksi.

EU on myös suostutellut muita maita EBA:n tyyppiin järjestelyyn. Norja, Australia ja Uusi-Seelanti ovatkin tarjonneet vastaavat edut, ja loput teollisuusmaat, Kiina sekä Intia ovat lupailleet samaa WTO-neuvotteluissa.

EBA ei kuitenkaan koske palveluita, ja banaanien, riisin ja sokerin tullit poistetaan vasta vuosina 2006-2009.

Myös näkymättömät kaupanesteet kuten laatu-, terveys-, turvallisuus-, ympäristö- ja alkuperävaatimukset rajoittavat kehitysmaiden vientiä. Monet vaatimuksista ovat kuluttajien kannalta tärkeitä, mutta niin kehitys- kuin teollisuusmaat tunnustavat, että osa vaatimuksista on silkkaa protektionismia.¹⁰ Hallitusten testaus- ja sertifikaattivaatimukset ovat seitsenkertaistuneet vuosikymmenessä. Samaan aikaan myös yritysten asettamat vaatimukset ovat lisääntyneet.

SUPERMARKETTIEH VAATIMUKSET

Supermarketketjujen rooli kansainvälisessä kauppajärjestelmässä on entistä merkittävämpi. Ne tekevät mielellään hankintansa suurilta ja täsmällisiltä tuottajilta, joiden tuotteet ovat tasalaatuisia. Odotukset aiheuttavat kuluja tuottajille ja vientiyrityksille: on selvittettävä vaatimuksia, muutettava tuotantotapoja, testattava ja sertifioitava.

Euroopan markkinat ovat hankalat jopa Afrikassa toimiville eurooppalaisille tuottajille.

”Euroopan marketteihin on erittäin vaikeaa päästä. Täytyy olla paikallinen jakelija, markkinointikoneisto ja listautumismaksut”, Mosambikissa toimiva sveitsiläinen cashew-tuottaja Juerg Reiser valittelee.

Näkymättömät kaupan esteet ovat tulppa viennille. Kehitysmaat pitää ottaa mukaan sopimaan ihmisten ja ympäristön tarpeet huomioivista vaatimuksista.

Jos koulutettu eurooppalainen yrittäjä pitää markkinoille pääsyä vaikeana, voi vain kuvitella millaisena linoituksena Eurooppa näyttäytyy paikallisille tuottajille. Maataloustuotteiden ohella myös kehitysmaalle tärkeitä kalatuotteet, elektroniset osat, lääkkeet ja tekstiilit kohtaavat erityisen paljon vaatimuksia.

Kehitysmaiden näkökulmasta on hyvä, että vaatimusten harmonisointi on edennyt EU:ssa. Kehitysmaat ja tuottajat voitaisiin myös ottaa mukaan standardien laatimiseen. YK:n kauppa- ja kehityskonferenssin mukaan yksi kansainvälinen organisaatio tulisi valjastaa keräämään ja välittämään tietoa vaatimuksista ja kehitysmaatuottajien tulisi saada teknistä apua standardien täyttämiseksi.¹¹ ◀

SUOMEN HALLITUKSEN TULEE

- suunnata kansalliset maataloustuet ja tukea EU-tukien suuntaamista erityisesti perheviljelmille ja ekologisesti kestäväan tuotantoon. Suurempi osa tuista tulee irrottaa tuotantomääristä.
- tukea ripeää luopumista kaikista maatalousvientiiä tukevista politiikosta.
- tukea EBA-aloitteen ja muiden kehitysmaatuontia helpottavien protokollien muuttamista EU:n ja kehitysmaiden väliseksi sopimuksiksi.

Tullien ei tulisi olla kirosana. Yhdistettynä aktiiviseen politiikkaan ne voivat olla avain esimerkiksi Afrikan maatalouden tuottavuuden parantamiseen.

KÖYHILLE MAILLE OIKEUS SUOJELLA TUOTANTOAN

► **KÖYHÄT MAAT TARVITSEVAT** oikeuden suojella maataloustuotantoaan. Ilman sitä köyhät pienviljelijät menettävät yhä useammin kotimarkkinansa ulkomaisille tuotteille.

Kehitysmaiden suojelukeinot alkavat kuitenkin olla vähissä kauppasopimusten puristuksessa. Kehitysmaat ympäri maailman ovat leikanneet tulleja, yksityistäneet palveluita ja vapauttaneet hintoja merkittävästi 1980-luvulta lähtien Maailmanpankin, muiden avunantajien ja WTO:n ohjeiden mukaisesti.¹

Monessa maassa maatalouden taloudellinen tehokkuus ei kuitenkaan ole parantunut markkinoiden vapauttamisella. Erityisesti Afrikan maatalouden tuottavuus on junnannut paikallaan. YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestön FAO:n tutkimukset 31 maasta toteavat, että enemmistössä maista ruuan tuonti kasvoi vientiä nopeammin.

INVESTOINTIANSAT AUKI

Suojelu on oikeutettua. Monet rakenteelliset ongelmat pitävät kehitysmaiden maatalouden tuottavuuden ja kilpailukyvyn alhaisena. Näissä olosuhteissa investointiasteen nostamiseen tarvitaan aktiivista elinkeino- ja kauppapolitiikkaa, käytännössä tulleja ja tukia. Suojelu on kehitysmailla perusteltua myös, koska reilu kilpailu on maataloudessa mahdotonta teollisuusmaiden harjoittaman politiikan vuoksi.

Historiakin osoittaa, ettei suojelua ole syytä kavahtaa. Vapaakauppaa ylläpitäneessä Britanniassa maatalouden tuottavuus pysyi heikkona vuosina 1880–1930, mutta kasvoi protektionistisemmässä Saksassa nopeasti.² Saksan kokemus toistui myöhemmin Japanissa, Etelä-Koreassa ja Taiwanissa. Ihmelääkkeeksi suojelusta ei kuitenkaan ole. Saksassa panostettiin myös maatalouskoulutukseen, tutkimukseen ja maauidistukseen, Itä-Aasiassa lisäksi maaseudun infrastruktuuriin.

Tarkoituksena ei ole eristäytyä maailmalta, vaan väliaikaisesti vahvistaa nousevia tuotannonaloja, ratkais-

ta informaation kulkuun liittyviä ongelmia ja rohkaista yrityksiä riskinottoon teknologian päivittämiseksi.

POLIITTISTA LIKKUMAVARAA

Kauppasopimuksissa tunnustetaan kehitysmaiden tarve saada erityiskohtelua. Silti kansainväliset sitoumukset ja markkinaolosuhteet rajaavat kehitysmaiden talouspolitiikkaa.

”Jokaisen hallituksen tulee verrata kansainvälisten sääntöjen hyväksymisestä tulevia hyötyjä siihen haittaan, että säännöt rajoittavat poliittista liikkumavaraa. Tämä on erityisen tärkeää kehitysmailla”, totesi YK:n kauppaja- ja kehityskonferenssi UNCTADin ministerikokous vuonna 2004.³

Maat tarvitsevat poliittista liikkumavaraa, koska hyvinvoinnin lisäämiseen ei ole universaalia ”yhden koon” ratkaisua. Hallituksilla tulee olla todellista valtaa muokata maansa politiikkaa.⁴

SUOJELUOIKEUS ERITYISTUOTTEILLE

WTO:ssa neuvotellaan kehitysmaiden oikeudesta suojella tuotteita. Oikeus koski tuotteita, jotka muodostavat merkittävän osan työllisyydestä, maataloustuotannosta tai ruuankulutuksesta. Köyhyyden vähentämiseksi maille tulisi sallia maataloussektorilla 6–20 tällaista erityistuotetta, toteavat useat empiiriset tutkimukset.

Tullisuojelelun lisäksi erityistuotteille tulisi voida myöntää tukia – osoittaahan taloushistoria, ettei pelkkä tullisuoja tee maataloudesta tuottavampaa tai kilpailukykyisempää. Tuotannon monipuolistumisen ja jalostusasteen nousun tukemiseksi maiden tulisi myös voida aika ajoin vaihtaa erityistuotteitaan.

Alueelliset kauppasopimukset eivät juuri tarjoa suojelumahdollisuuksia. Kehitysmaaryhmät ovat saaneet suojella enintään 20 prosenttia alueen kokonaistuonnista, vaikka maiden suojelutarpeet eroavat toisistaan. Käytännössä yksittäiset maat ovat siis voineet suojata vain muutaman itselleen tärkeän tuotteen. ◀

TALUSTEORIAT TUKEVAT⁵

Valtavirran neoklassisten talusteorioiden mukaan kaikki hyötyvät kaupan täydellisestä vapauttamisesta. Osittainen vapauttaminen ei teorioiden mukaan tekisi välttämättä samoin: vääristymät saattaisivat jopa korostua ja hyvinvointi laskea. Uusklassiset teoriat eivät siis kerro, kannattaisiko kehitysmaiden poistaa omat tullinsa teollisuusmaiden tukiaisista huo-

limatta.

Uudemmissa kauppateorioissa korostetaan politiikan oheisvaikutuksia: suojelu voi antaa aikaa kotimaisten tuottajien tietotaidon kasvamiselle. Köyhyysansoja analysoivat taloustieteilijät puolestaan katsovat, että aktiivista kauppapolitiikkaa, kuten tulleja, voidaan tarvita rikkomaan investointeja rajoittavia tekijöitä.

¹ FAO (2006) Trade reforms and food security; FAO (2003) WTO Agreement on Agriculture, the implementation experience; UNCTAD (2006) Trade and Development Report 2006 ² Koning (2007) What can be learned from the history of developed countries? ³ UNCTAD (2004) Sao Paulo consensus ⁴ ICTSD ja FAO (2007) Indicators for the Selection of Agricultural Special Products; FAO (2007) Special products for development ⁵ FAO (2006) Towards appropriate agricultural trade policy for low income developing countries; UNCTAD (2004) The least developed countries report 2004; Krugman (1996) Pop internationalism ⁶ HORUS Enterprises (2005) Long term trends in the international cashew market and strategic implications for Sub-Saharan African exporters.; McMillan, Rodrik ja Horn Welch (2002) When economic reform goes wrong: cashews in Mozambique. National Bureau of Economic Research. Working Paper 911; Kanji (2004) Corporate Responsibility and Women's Employment: The Cashew Nut Case. IIED Perspectives; Kanji, Vijfhuizen, Artur ja Braga (2004) Liberalisation, Gender and Livelihoods: The Mozambique Cashew Nut Case, Summary report; Interviews (2007) Feliza Makombe, INCAJU; Juerg Reiser, Cabo Caju; Colm O'Reilly, SNV; Shakti Pal, TechnoServe; Paolo Marquez, S.C. Messalo

Cashew-pähkinöiden ja -hedelmien kaupustelijoita Nampulan kaupungin ulkopuolella Pohjois-Mosambikissa. Pähkinät vietiin maasta pitkään raakoina Intiaan tai Eurooppaan jalostettavaksi. Väliaikainen vientivero on kuitenkin parantanut tilannetta.

MOSAMBIKIN CASHEW TARVITSEE SUOJELUA

► **MOSAMBIKIN CASHEW-JALOSTUS** on esimerkki tuotannonalasta, joka tarvitsee suojelua.⁶ Cashew on Mosambikille kolmanneksi suurin vientituote. Se työllistää 340 000 ihmistä, joista monelle se on ainoa tulonlähde. Työllisyyden lisäksi Cashew-puu, -pähkinä ja -hedelmä tarjoavat paikallisille yhteisöille esimerkiksi ruokaa, lääkeaineita ja rakennustarpeita.

Maailman cashewn kulutuksen arvioidaan kaksinkertaistuvan vuoteen 2015 mennessä.

YHTÄKKINEN VAPAUTTAMINEN

Mosambik oli maailman suurin cashew-pähkinän viejämaa 1970-luvulla, mutta jalostamojen teknologia ja cashew-puut vanhenivat sisällissodan alla 1980-luvulla. 1990-luvulla Maailmanpankki asetti kehitysavun ehdoksi raa'an pähkinän vientiesteiden ja jalostamojen tullisuojan lopettamisen. Vientivero romahdutettiin 60 prosentista neljään toista. Tavoitteena oli, että viljelijät saisivat korkeamman hinnan. Sen piti rohkaista heitä istuttamaan uusia puita.

Pähkinän hinta nousikin hieman. Valitettavasti marginaali kuitenkin katosi lukuisille välikäsille, eivätkä köyhät viljelijät saaneet juurikaan lisätuloja. Tulonlisäys ei riittänyt kannustamaan pienviljelijöitä uusien puiden istuttamiseen, koska uudet puut olisivat tuottaneet vasta vuosien kuluttua. Istutusten sijaan pienviljelijät ruiskuttavat puita tautien varalta.

”Puun ruiskuttaminen on kuin antaisi vanhalle miehelle Viagraa. Se auttaa sen aikaa kuin pillerin vaikutus kestää, sitten tarvitaan lisää”, vertaa pienviljelijöiden osuuskuntaa tukeva yrittäjä Paolo Marquez.

Vain uudet puut nostaisivat tuottavuutta kestävästi. Pitkän aikavälin hyötyjä on kuitenkin vaikea ajatella nälkäisenä. Mosambikin cashew-puista 85 prosenttia on edelleen vanhoja, siirtomaa-ajalla istutettuja.

JALOSTAMOT HÄVISIVÄT INTIALAISILLE

Mosambikin tehottomille ja vanhentuneille cashew-jalostamoille kauppaesteiden poisto oli kuolinisku. Ja-

lostamot hävisivät kilpailun intialaisille raa'an pähkinän ostajille ja ne sulki ovensa yhtä lukuun ottamatta. Viennin jalostusaste laski, ja arviolta 10 000 ihmistä jäi työttömäksi.

Kokonaisuudessaan vapautuksen vaikutus kansantaloudelle oli plus miinus nolla; cashew-hintojen nousu peitti massatyöttömyyden kulut juuri ja juuri. Tulokset olisivat saattaneet olla paremmat, jos tullileikkaukset olisi tehty portaittain, panostaen samalla infrastruktuuriin ja tukien yksityisiä investointeja uusiin puihin ja kilpailukykyisempiin jalostustapoihin.

Jalostus on onneksi elpynyt. Vuonna 2001 yhdysvaltalainen kehitysjärjestö esimerkiksi perusti maahan intialaistyypisiä pieniä jalostamoja, jossa pähkinät käsitellään kausiluontoisesti ja käsin lähellä tuottajia. Nyt jalostamot tarjoavat jälleen työpaikan lähes 10 000 ihmiselle.

TARVITSEE EDELLEEN SUOJAA

Nykyään raa'an pähkinän vientivero on 18 prosenttia. Mosambik ei vielä ole valmis avoimeen kilpailuun, sillä tuotanto on kallista, koska maaseudun infrastruktuuri on heikko.

”Meidän täytyy hyvin tarkkaan miettiä, miten me pääsemme tästä 18 prosentin verosta siististi eroon. Sen pitää kyllä mennä, mutta ei kiireellä”, selittää yhdysvaltalaisjärjestön cashew-neuvonantaja Shakti Pal.

”Jos veden ja sähkön saantia parannetaan, niin veroa voidaan tiputtaa. Kun saadaan hyvät tied, niin vero voidaan hävittää kokonaan.” ◀

SUOMEN HALLITUKSEN TULEE

- tukea erityisesti köyhimpien kehitysmaiden oikeutta suojata ja tukea ruuantuotantoaan. Ruokaturvan ja tuotannon monipuolistumisen kannalta on tärkeää, että suojatullit koskevat riittävän laajaa määrää maataloustuotteita.

Eroon ”banaanitasavalloista”. Kestävä tie ulos perushyödykeriippuvuudesta on tuotannon monipuolistaminen.

TULLIPOLITIikka PITÄÄ JALOSTUSASTEEN MATALANA

► **MUUTAMISTA TUOTTEISTA** riippuvaisten kehitysmaiden talous on haavoittuvainen.

”Samasta syystä kuin neljällä jalalla seisova pöytä kestää iskuja kolmijalkaista pöytää paremmin, tulisi tuotannon monipuolistaminen – vaikka vain maataloussektorin sisällä – saavuttaa ennen kuin perushyödykkeiden hintabuuri päättyy”, asiantuntijat toteavat.¹

Teollisuusmaat hankaloittavat monipuolistamista ja suojelevat omaa elintarviketeollisuuttaan keräämällä sitä korkeampia tulleja, mitä jalostetummasta tuotteesta

ta on kyse: EU:n, Yhdysvaltojen ja Japanin keskimääräinen tulli kahvipavuille on 5 prosenttia ja kaakaopavuille nolla, mutta paahdetulle kahville 14 ja kaakaopavuille peräti 24 prosenttia². EU:ssa tämä tullieskalaatioksi kutsuttu ilmiö on voimakas maito-, hedelmä- ja sokeripohjaisten tuotteiden kohdalla.

Tullieskalaatio vaikeuttaa jalostusasteen nostamista. Esimerkiksi kaakaopavuista kasvatetaan 90 prosenttia kehitysmaissa, mutta suurin jalostetun kaakaon viejä on Saksa. ◀

REILU KAUPPA VIE TULOT TUOTTAJILLE ASTI

► **YKSITTÄISET KANSALAISET**, yritykset ja kunnat voivat lievittää perushyödykeriippuvuutta ostamalla Reilun kaupan tuotteita. Reilun kaupan idea on taata maataloustuottajille reilu ja ennustettava korvaus.³ Tuottajat saavat takuuhinnan, joka kattaa tuotantokulut, takaa kohtuullisen toimeentulon ja mahdollistaa lasten koulunkäynnin. Turhia välikäsiä vältetään.

Esimerkiksi Suomen suosituimpien reilujen kahvien loppuhinnoista tuottajille päätyy yleensä 30–36 prosenttia, tavallisesta kahvista kansainvälisen kahvijärjestö ICO:n mukaan vain 8–15 prosenttia. Tuottaja- ja työntekijäyhteisöt käyttävät erillisen Reilun kaupan lisän yhteisiin sosiaalisiin kehittämishankkeisiin, kuten terveydenhuoltoon ja koulutukseen.

Tavoitteena on tukea erityisesti kehitysmaiden perhe-tuottajia. Suurtilojen työntekijöille järjestelmä taas takaa lainmukaiset palkat ja työajat, turvalliset työskentelyolosuhteet ja järjestäytymisoikeuden. Kaikilta tuottajilta vaaditaan myös sitoutumista ympäristömääräyksiin.

YLI SEITSEMÄN MILJOONAA HYÖTYJÄÄ

Reilun kaupan järjestelmään kuuluu noin 1,4 miljoonaa viljelijää lähes 60 maassa. Perheenjäsenet mukaan lukien järjestelmä vaikuttaa yli seitsemän miljoonan ihmi-

Ruuan hintabuuri päättynee lähi-vuosina, paitsi jos biopolttoaineiden tuotanto viljelykasveista lisääntyy nopeasti. Yhtäkkiset hintapiikit lisäävät nälkää kehitysmaissa.

sen elämään.

Tuotteita käytetään Suomessa noin 200 työpaikalla ja 150 seurakunnassa. Myös monet kunnat ja kaupungit ovat ryhtyneet keskustelemaan Reilun kaupan tuotteista keinona tehdä eettisiä julkisia hankintoja. Vuosina 2005–2007 Reilun kaupan myynti nelinkertaistui Suomessa 32 miljoonaan euroon. Markkinaosuus kokonaisymyynnistä on esimerkiksi kahvissa 2, banaaneissa 12 ja ananaksessa 20 prosenttia.

Kansainvälisesti myynti on kasvanut 2000-luvulla yli viidenneksen vuosittain. Kansainvälisen kahvijärjestön toiminnanjohtaja Nestor Osorio onkin todennut, että sertifioitujen tuotteiden markkinat lähettävät kahvibisneksen isoille pelureille viestin, että heidän tulee toimia vastuullisemmin.

SUOMESSA SATOJA REILUJA TUOTTEITA

Kahvi ja banaanit ovat tunnetuimpia Reilun kaupan tuotteita. Helmikuussa 2008 kaupoista on saatavilla yli 400 muutakin reilua tuotetta, muun muassa jalkapalloja, viinejä, ruusuja ja Reilun kaupan puuvillasta valmistettuja vaatteita, pyyhkeitä, vanupuikkoja sekä pumputia. Lisäksi kehitysmaatuotteiden erityisliikkeissä eli Maailemankaupoissa on runsaasti muitakin tuotteita kuten kosmetiikkaa, hilloja ja keksejä.

Tuotekohtaiset Reilun kaupan kriteerit ja takuuhinnat määrittelee FLO (Fairtrade Labelling Organizations International). Järjestelmään mukaan haluavat tuottajaryhmät sertifioi FLO CERT -yhtiö, joka myös seuraa Reilun kaupan kriteerien noudattamista. Tarkastustehtävissä toimii 60 henkeä ympäri maailman. Suomessa merkin käyttöä valvoo Reilun kaupan edistämisyhdistys ry. ◀

SUOMEN HALLITUKSEN TULEE

- jatkaa työtä kehitysmaiden EU-markkinoille pääsyn parantamiseksi.
- toimia aktiivisesti Reilun kaupan järjestelmien tukemiseksi ja laajentamiseksi esimerkiksi poistamalla tuontitullit Reilun kaupan tuotteilta.

¹ Dervis (UNDP), Supachai (UNCTAD), Kaputin (AKT-maat) ja Mchumo (CFC) (2007) The commodity problematique, Development Today 8/2007; ² De Vylder (2007) The least developed countries and world trade, Sida study 3 www.reilukauppa.fi; Consumers International ja IIED (2005) From Bean to Cup ⁴ FAO (2007) Managing supplies to raise international agricultural commodity prices ⁵ FAO (2007) Import surges: analysis, preliminary findings and lessons learned, UNCTAD (2006) Commodities and development, background paper ⁶ FAO Trade policy briefs No.9: A Special safeguard mechanism for developing countries; FAO Trade policy technical notes no.10: Special and differential treatment in agriculture ⁷ Reardon, Timmer, Barrett ja Berdegue (2003) The Rise of Supermarkets in Africa, Asia, and Latin America ⁸ UNCTAD (2006) Commodity policies for development: a new frameworks for the fight against poverty, Background paper

PERUSHYÖDYKERIIPPUUUS RIKOTTAVA

NOIN 85 KEHITYSMAATA SAA YLI PUOLET VIENTITULOISTAAN PERUSHYÖDYKKEISTÄ, USEIMMAT ENINTÄÄN KOLMESTA TUOTTEESTA. RIIPPUUUS MUUTAMASTA TUOTTEESTA ON TODELLISTA "RISKIBISNESTÄ".

ONGELMA 1: HINTOJEN ALAMÄKI

Perushyödykehinnat ovat viimeisen 50 vuoden ajan tippuneet kahden prosentin vuosivauhdilla.⁴ Uudet tuottajat ja teknologia kasvattavat tuotantoa, mutta kysyntä ei ole noussut samassa tahdissa. Kysyntää rajoittavat synteettiset korvikkeet esimerkiksi tekstiilikuiduille ja kumille sekä ruuan kulutuksen hidas

kasvu suhteessa tulotason nousuun. Lisäksi kehitysmaiden korkea työttömyys pitää palkat matalina.

Vuoden 2002 jälkeen hintoja ovat kohottaneet kehitysmaiden talouskasvu ja kuivuus isoissa tuottajamaissa. Myös rahastokeinottelulla on ollut merkittävä rooli: perushyödykkeillä kei-

notteleviin rahastoihin investoidaan tällä hetkellä yhtä paljon kuin perushyödykkeiden tuotantoon.

Asiantuntijat eivät ole yksimielisiä siitä, ovatko korkeat hinnat tulleet jäädäkseen. Enemmistö alan asiantuntijaorganisaatioista pitää kuitenkin nousua väliaikaisena.⁵

RATKAISU: REILUT HINNAT TUOTTAJASOPIMUKSILLA

Afrikan maat ehdottivat kesällä 2006, että hintoja yritettäisiin nostaa rajoittamalla tuotantoa tai vientiä. Tätä on yritetty aiemminkin. 1950-luvulla perustetut sokeri-, kaakao- ja tinasopimukset eivät pystyneet ylläpitämään tavoitehintoja. Kahvisopimus taas on-

nistui hintojen nostamisessa, kunnes kuluttajamaat kaatoivat sen vuonna 1989. Kumisopimus onnistui hintojen tasoittamisessa aina vuoteen 1999.⁴ Nykyiset sopimukset pyrkivät nykyään vain lisäämään markkinointia ja tuotteiden laatua.

Vahvempien tuottajasopimusten solmimisessa tärkeää olisi tuottajien enemmistön osallistuminen ja realistiset hintatavoitteet. Sopimuksia ei tarvitse luoda ikuisiksi – jäsenistö ja toimintataktiikat kannattaisi silloin tällöin arvioida uudelleen.

ONGELMA 2: HINTAHEITTELYT AJAVAT VARARIKKOON

Perushyödykkeiden hinnat ovat heilahdelleet 1990-luvun puolivälin jälkeen entistäkin voimakkaammin.⁵ Sääolosuhteet, lamat, nousukaudet ja muutokset valuutta- ja kauppapolitiikassa heijastuvat hintoihin.

Suurin riskitekijä on tällä hetkel-

lä ruokakasvien ja viljelymaan käyttö biopolttoaineisiin. Esimerkiksi maissin hinta on jo kohonnut. Ruokaturvan heikentämisen ohella useat viljelykasveja tuotetut "biopolttoaineet" aiheuttavat ympäristöhaittoja fossiilisia polttoaineita enemmän.

Hintapiikit lisäävät nälkää erityisesti kaupunkien slummeissa ja ruuan nettotuojamaissa. Hintojen romahdukset puolestaan ajavat velkaantuneita ja vakuuttamattomia viljelijöitä vararikoon ja voivat vähentää maataloustuotantoa pysyvästi.

RATKAISU: KEHITYSMAILLE OIKEUS SUOJAUTUA

WTO-säännöt sallivat maiden nostaa tulleja, jos tuontituotteiden hinnat romahtavat tai tuonnin määrä kasvaa yhtäkkisesti. Kehitysmaat eivät kuitenkaan juuri pysty hyödyntämään tätä oikeutta: Maatalouden erityissuojasäännöt (SSG) nimittäin koskevat vain 22 kehitysmaata, jotka edellisissä neuvotteluissa leikkasivat kaupanesteitä kaikkein eniten. Suojalausekesopimus

(ASG) taas vaatii tuontipiikin vahingollisuuden todistamista, mihin kehitysmaiden tilastot ja arviointiresurssit harvoin riittävät.⁶

Nyt neuvotellaan helppokäyttöisistä erityissuojamekanismista kehitysmailla. YK:n elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO on suosittanut, että mekanismin tulee koskea kaikkia maataloustuotteita, ja että tariffinoston suu-

ruuden tulee riippua hintaromahduksen syvyydestä. Suurimmat tuontipiikit ovat puolittaneet tuotteen hinnan, mutta nykyään oikeuttavat yleensä vain 10–15 prosentin tariffinostot.

Teollisuusmaiden tulee myös luopua viljelykasvien polttoainekäyttöä lisäävistä toimista. Ilmastonmuutoksen estämiseksi tulee keskittyä kulutuksen ja päästöjen vähentämiseen.

ONGELMA 3: VOITOT JÄÄVÄT TEOLLISUUSMAIHIN

Voitot kasautuvat arvoketjun loppupäähän, jossa tuotteet paketoidaan, brändätään ja markkinoidaan.

"Kahvin, teen, kaakaon, puuvillan sekä sokerin kysyntä ja supermarketeille maksetut hinnat ovat nousseet.

RATKAISU: VALTAA VILJELIJÄORGANISAATIOILLE

Hintaneuvotteluja tasapainottaa pienviljelijöiden lyöttäytyminen yhteen. On tärkeää, että valtiot tukevat viljelijäjärjestöjä esimerkiksi aikuiskoulutuksella ja ottamalla järjestöt mukaan maatalouspolitiikan laatimiseen ja seurantaan. EU voisi näyttää mallia kuuntele-

kuitenkin viljelijöille maksettu osuus on laskenut. Esimerkiksi robusta-kahvin tuottajat Norsunluurannikolla saivat 17,5 prosenttia kuluttajien dollareista vuosina 1987–1988, mutta vuosina 1999–2003 enää 7,2 prosenttia", tote-

malla kehitysmaiden viljelijäjärjestöjä tarkemmin alueellisissa kauppaneuvotteluissa.

Viljelijät tarvitsevat myös tietoa pitääkseen puoliaan hintaneuvotteluissa. Tällä hetkellä miljoonat viljelijät saavat ostajiltaan ainoat tietonsa hinnois-

si joukko kansainvälisiä johtajia toukuussa 2007.¹

Eriarvoisuutta voimistaa vähittäismyynnin keskittyminen. Esimerkiksi Etelä-Amerikassa supermarketit kattavat yli puolet ruuan vähittäismyynnistä.⁷

ta, laatuvaatimuksista, markkinointikavista, teknologiasta ja kuluttajien toiveista. Tilanne on kuitenkin muuttumassa ja tiedonvälitykseen käytetään yhä enemmän uutta viestintäteknologiaa kuten matkapuhelimia ja internetiä.⁸

Yritykset investoivat ja työllistävät, mutta vievät valtaosan ruuan myyntihinnasta ja pelkistävät kasvit kauppatavaraksi.

TEKIJÄNOIKEUKSIEN KOUKUT

► **TEKIJÄNOIKEUDET VAIKUTTAVAT** maanviljelijöiden toimeentuloon. Monet pienviljelijätkin käyttävät nykyään hyväsatuisia hybridisiemeniä, jotka täytyy ostaa vuosittain. Tämä lisää riskejä, sillä jos sato epäonnistuu, siemenrahat jäävät tienaamatta ja koko elinkeino joutuu vaakalaudalle.

Hybridisiementen jalostus tai vaihtelu naapurien kesken on laitonta. Moni viljelijä on esimerkiksi onnistunut kehittämään tuottoisia ja uudelleenkäytettäviä siemeniä risteyttämällä luonnollisia ja hybridilajikkeita, mutta yllätynyt sakkorangaistuksesta karvaasti.¹

Ongelmia tuottaa myös se, että monet tekijänoikeus-sopimukset hyväksyvät kasvien patentoinnin. Maaseutuyhteisöjen perinnetieto on usein dokumentoimaton, joten yritykset ovat voineet väittää esimerkiksi terveysvaikutteisia kasveja omiksi löydökseen jakamatta patenttituloja yhteisöjen kanssa.

Paikallisyhteisöjen roolin arvioimista helpottaisi, jos patenttihakemuksessa pitäisi ilmoittaa geneettisten resurssien ja perinteisen tiedon alkuperä sekä todistaa, että yritys on sopinut etujen jakamisesta paikallisyhteisöjen kanssa.² ◀

PAIKALLISET RAKENTEET RAJOITTAVAT MAATALOUSTUOTANTOA

► **MONET RAKENTEELLISET TEKIJÄT**, esimerkiksi keho tieverkosto, rajoittavat kauppapolitiikan ohella kehitysmaiden maataloustuotantoa. Niiden ratkaiseminen on paikallisten hallitusten vastuulla.

Kehnot tiet hankaloittavat satojen saamista lähimmillekin markkinoille. Afrikan maaseudulla alle puolet ihmisistä asuu ympärivuotisesti kulkukelpoisen tien varrella. Intiassa 40 prosenttia hedelmistä ja kasviksista taas pilaantuu matkalla markkinapaikalle.³

Kaikki uudistukset luovat kuitenkin myös häviäjiä. Esimerkiksi tieverkoston tieltä kaadetaan metsää ja parempia teitä pitkin kyliin virtaavat muoviasiat voivat viedä työt paikallisilta käsityöläisiltä. Pienviljelijät voivat hävitä etäisille suurtiloille.

Suurinta estettä maatalouden kehitykselle kannattaa etsiä yhdessä paikallisten ihmisten kanssa kullakin alueella erikseen. Joskus teitä parempi vaihtoehto olisi uudistaa maanomistusta, lisätä tietoisuutta sukupuoli-roolien vaikutuksista köyhyyteen tai avata kyläpankki, koulu tai sähkölinja.⁴

KEHITYSMAIDEN MAATALOUSPOLITIIKASSA PUUTTEITA

Harvat kehitysmaahallitukset ovat antaneet maataloudelle sen ansaitsemaa tukea. Erityisesti 1960-80 -luvulla yliarvostetut valuuttakurssit vaikeuttivat maatalousvientiä, ja tuet keskitettiin teollisuudelle. Tilanne on Maaailmanpankin mukaan useimmissa maissa tänä päivänä huomattavasti parempi.

Myös maatalouspalvelujen yksityistämisessä on tehty virheitä. Sambialaisen Kundalumwyanshyan kylän vaikeudet ovat tyypillinen esimerkki seurauksista.⁵ Ennen

1990-lukua julkinen markkinaorganisaatio haki sadot kylästä asti. Kun Sambian hallitus lakkautti markkinointiorganisaation kansainvälisten rahoituslaitosten neuvosta, kylän viljelijät jäivät eristyksiin. Huonon tien takana 50 kilometrin päässä lähimmästä kaupungista sijaitseva kylä ei kiinnostanut yksityisiä markkinointiyhtiöitä, eikä viljelijöillä itsellään ollut kulkuvälineitä tai kokemusta tuotteiden markkinoinnista.

Nykyisessä kehitysajattelussa korostetaan yksityisen ja julkisen sektorin yhteistyötä. Myös aiemmin yksityistämisen airueena toiminut Maaailmanpankki pitää vahvaa valtiota välttämättömänä maatalouden ja markkinoiden kehittämisessä.³ Valtiota tarvitaan infrastruktuurin, viljelijäjärjestöjen, tieto- ja laatu palvelujen, kilpailulainsäädännön ja työnormien rakentamisessa.

APU KAUPPAA TUKEMAAN

Teollisuusmaat tukevat kehitysmaiden ponnisteluja kehitysyhteistyöllä. Viime vuosina teollisuusmaat ovat sitoutuneet lisäämään niin kutsuttua Aid for Trade -tukea kehitysmaiden tuotannon, kaupan ja kauppaneuvottelukapasiteetin kasvattamiseksi. Lisäys on paikallaan: maatalouteen ja maaseutukehitykseen kohdistettiin 1980-luvun alussa 16 prosenttia kaikesta avusta, mutta vuonna 2004 vain vajaat neljä prosenttia.⁶

Aid for Trade -varat tulee kohdistaa kehitysmaiden prioriteettien mukaisesti, eikä kehitysmaita saa suostutella epäedullisiin kauppasopimuksiin niiden avulla. EU:n tulee avoimesti kertoa, etteivät kauppasopimukset kasvata apupanosta, vaan kyse on varojen kohdentamisesta uudelleen: jäsenmaat tavoittelevat YK:n suosittamaa 0,7 prosenttia bruttokansantulosta joka tapauksessa. ◀

LISÄTIETOA: WWW.MTK.FI, WWW.KUA.FI, WWW.MISSION.FI, WWW.ATTAC.FI, WWW.MAANYSTAVAT.FI, WWW.FIDA.FI

SUOMEN HALLITUKSEN TULEE

- suunnata Aid for Trade -varat ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan mukaisesti ja kehitysmaiden omistajuutta kunnioittaen.
- jättää kasvien patentointimahdollisuus pois kaikista sopimuksista ja vastustaa tekijänoikeuksien vahvistamista alueellisissa kauppasopimuksissa.

1 FoEI (2005) The tyranny of free trade: wasted natural wealth and lost livelihoods 2 Communication from Brazil, India, Pakistan, Peru, Thailand and Tanzania (2006) Doha World Programme – the outstanding implementation issue on the relationship between the TRIPS agreement and the Convention on Biological Diversity; UNCTAD (2007) Trade, Environment and Development, Background note; ICTSD 3 World Bank (2007) World Development Report 2008 4 UNCTAD (2006) Enabling small commodity producers and processors in developing countries to reach global markets 5 Kepa (2006) Vienti ei auta maaseutua, Kepan eduskuntavaalikampanja 2007 6 OECD, Statistical Annexes, Development Co-operation Reports

TIMO KURONEN / KEPA

Kansallisella maatalouspolitiikalla ja kehitysavulla pitäisi parantaa pienviljelijöiden mahdollisuuksia saada tuotteitaan edes lähimmille markkinoille. Nuori torikauppias on kuvattu Sambian pääkaupungissa Lusakassa.

”Uusien uhkien torjunnan tärkein keino on pitkäjänteinen perimmäisten syiden poistaminen taistelemalla köyhyyttä ja kokonaisen kansojen tuntemaa turhautumista ja syrjäytymistä vastaan.”

Olli Kivinen, Nato ilman tunteilua (2007)

KEHITYSYHTEISTYÖN
PALVELUKESKUS

Töölöntorinkatu 2 A
00260 Helsinki
Puh. 09 584 233
info@kepa.fi
www.kepa.fi